

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Kristýna Petříková

Obor: Česká filologie se zaměřením na editorství ve sdělovacích
prostředcích

Komické prvky v korespondenci Voskovce a Wericha

Features of comic in Voskovec and Werich's correspondence

Bakalářská diplomová práce

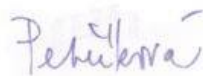
Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

OLOMOUC 2015

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne: 12. 4. 2015

Podpis:

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Pechková'.

Poděkování

Tímto chci poděkovat paní doktorce Jindřišce Svobodové za vstřícnost a za ochotu, se kterou mi pomáhala v průběhu tvorby celé mé bakalářské práce. Rovněž jí děkuji za to, že mi poskytla cenné rady a připomínky a na mé otázky vždy našla odpovědi.

Obsah

Úvod.....	8
1. Epistolární funkční styl.....	10
1.1 Soukromý dopis.....	10
1.2 Korespondence Voskovce a Wericha.....	11
1.3 Hra s jazykem v korespondenci V+W.....	14
2. Humor, komika a smích.....	16
2.1 Humor.....	16
2.1.1 Situační humor.....	18
2.1.2 Myšlenkový humor.....	18
2.1.3 Slovní humor.....	19
2.1.4 Gramatický humor.....	19
2.1.5 Humor nonsensu.....	20
2.2 Parodie.....	20
2.3 Specifikum humoru v korespondenci V+W.....	21
2.4 Vlastní jména jako prostředky humoru v literárním textu.....	23
2.4.1 Funkce oslovení a rozloučení v písemné komunikaci.....	24
2.4.2 Úvodní a závěrečné formule v korespondenci V+W.....	24
2.5 Slovní ironie (textová).....	28
2.5.1 Signalizování ironie.....	29
2.5.2 Příklady využití ironie.....	30
2.5.3 Využití ironie a sebeironie v korespondenci V+W.....	30
2.6 Komika.....	31
2.6.1 Specifika psané komiky.....	33
3. Jazyková komika.....	34

3.1 Hovorová slova	35
3.2 Obecná čeština	36
3.3 Archaismy	36
3.4 Odborná slova	38
3.5 Využití cizích jazyků	40
3.5.1 Anglicismy a amerikanismy.....	41
3.5.2 Latinismy.....	42
3.5.3 Germanismy	43
3.5.4 Rusismy.....	44
3.5.5 Slovakismy.....	44
3.6 Neologismy	45
3.7 Dětská a mazlivá řeč, deminutiva, eufemismy	47
3.8 Dialekt, argot, slang	47
3.9 Vulgarismy.....	49
3.10 Synonyma.....	50
3.11 Přirovnání.....	51
3.12 Citoslovce.....	52
3.14 Imperativy	52
3.15 Obměny původních tvarů.....	53
3.16 Tropy.....	55
3.17 Komické slovní hříčky a vtipy	56
3.17.1 Úsečné věty	57
3.17.2 Texty o cenzuře	58
3.17.3 Grafické znázornění.....	58
3.17.4 Inverze slovosledu	59

3.17.5	Metatextovost	59
3.17.6	Estetizace	59
3.17.7	„Autocitát“	60
3.17.8	Zkratky a jejich přetváření.....	60
3.17.9	Pozměněná jména pomístní	61
3.17.10	Změna rodu.....	61
3.17.11	Opakování a stupňování	61
3.17.12	Scénické poznámky	62
3.17.13	Čísla.....	62
3.17.14	Adverbium pochopiteliter.....	63
3.17.15	Spojení „nejlepší mužskej“	63
3.18	Odchytky od pravopisné normy.....	64
3.18.1	Metateze hlásek	65
3.18.2	Změny v kvantitě hlásek, znásobení.....	65
3.18.3	Znásobení hlásek	66
3.19	Frazémy v korespondenci V+W	66
3.19.1	Neutrální frazémy	67
3.19.2	Aktualizované frazémy.....	67
3.19.3	Knižní a archaické frazémy	68
3.19.4	„Ateistické“ frazémy	69
3.19.5	Vulgární frazémy	69
3.19.6	Kombinované frazémy	70
3.19.7	Fiktivní frazémy	70
Závěr		71
Anotace		73

Shrnutí.....	74
Resumé.....	74
Seznam zkratek	75
Seznam pramenů a literatury.....	76

Úvod

Cílem předkládané bakalářské práce je zkoumat způsob, jakým Jiří Voskovec a Jan Werich dosahovali specifické komičnosti svých textů. Prostřednictvím odborné literatury nejprve systematizujeme základní prostředky pro dosažení komického efektu a dále budeme sledovat, jakým způsobem byly či nebyly využity v jejich rozsáhlé korespondenci.

První část diplomové práce bude představovat teoretický úvod k dané problematice, proto se v úvodních kapitolách zaměříme zejména na vymezení komiky, její rozdělení a typizaci. V dalších částech provedeme vlastní analýzu zkoumaných textů korespondence. Do práce zařadíme i kapitoly, jež se věnují popisu nejrůznějších projevů, které jsou zdroji komiky. Budeme se zabývat zejména těmi ukazateli, které jsou raritní a nekonvenční, a každý z nich budeme demonstrovat na autentickém příkladu. Následně je popíšeme a pokusíme se zjistit, k čemu v textu slouží a v čem je podstata jejich komického působení.

Zkoumaný materiál – vzájemnou korespondenci Voskovce a Wericha – jsme získali excerpcí z 1. vydání třídílného edičního zpracování Ladislava Matějky, které vyšlo ve spolupráci s Nadací Jana a Medy Mládkových v nakladatelství Akropolis v letech 2007–2008. Pro zjednodušení budeme dále pro první díl korespondence užívat zkratku V+W 1, pro druhý díl: V+W 2 a pro díl třetí: V+W 3. Pro dopisy psané Voskovcem přiřazujeme zkratku V., Werichovy dopisy označujeme zkratkou W. Vyskytuje se i několik dopisů psaných Zdenou Werichovou, manželkou Jana Wericha, pro ni užíváme zkratku Z.

Vzhledem k rozsahu materiálu není možné postihnout všechny prvky komiky, které se v korespondenci V+W vyskytují, pozornost proto budeme věnovat zejména těm, které považujeme za signifikantní pro celý text. Je na místě zmínit, že některé dopisy nebyly do edice V+W zahrnuty z různých důvodů (nedochovaly se celé, byly příliš intimní apod.), a je velmi pravděpodobné, že se několik z nich ani nedochovalo. Ve vzájemné korespondenci panuje značný kvantitativní nepoměr (Voskovcovy dopisy jsou obšírnější a je jich mnohem více), tudíž je obtížné vyhodnotit, nakolik se Voskovec s Werichem lišili ve způsobu využívání potenciálu jazyka.

Voskovec s Werichem často určitá slova či části vět podtrhávali, patrně ve snaze je zdůraznit. Všechna takto zvýrazněná slova jsme v této práci nechali podtržená, stejně jako

jsme zachovali úseky vět (či celé věty) psané kapitálkami, protože se domníváme, že jsou nositeli určitých významů a konotací, a zachovali jsme i grafickou podobu textu.

Většinu příkladů z korespondence V+W jsme demonstrovali na celých větách, abychom diskutovaný jev nevytrhávali z kontextu, ve kterém byl užit.

1. Epistolární funkční styl

Dopis je útvar sloužící ke komunikaci pisatele a adresáta, v našem případě tedy Jiřího Voskovce a Jana Wericha, kteří se střídali v obou rolích. Autoři Encyklopedie literárních žánrů (2004) popisují dopis jako původní předliterární formu listu (srov. s. 349). Dopis je písemná zpráva, ve které se pisatel obrací se svými prostě sdělovacími a komunikačními záměry k adresátovi, jenž je nepřítomný. Jeho úprava je standardizována, obsahuje úvodní formuli zahrnující určení data, místa a času psaní, a formuli závěrečnou, ve které se pisatel s adresátem loučí pozdravem doplněným podpisem.

1.1 Soukromý dopis

V rámci kategorie lze rozlišit korespondenci oficiální, spadající do administrativního (úředního) stylu, a korespondenci neoficiální, soukromou. Vzhledem k tématu naší práce se nyní zaměříme na rysy korespondence neoficiální.

Signifikantním jevem soukromé korespondence je nepochybně sklon pisatele k autentičnosti a intimitě, což je pravděpodobně zapříčiněno primárními funkcemi tohoto stylu – funkcí prostě sdělovací a komunikační. Častým důvodem vzniku dopisu je autorova potřeba exprese niterných myšlenek a pocitů. V případě dvojice V+W se dopis stává jakýmsi navázáním na přerušenu společnou tvorbu. Jejich dopisy jsou vědomě a záměrně estetizované a stávají se uměleckým dílem svého druhu.

Je obvyklé, že pouze adresát může plně pochopit smysl obdrženého dopisu, a to na základě znalostí nabytých z osobních prožitků sdílených s pisatelem. Důkazem toho je i běžná eliptičnost dopisů, jež vyžaduje čtenářovu spoluúčast – je při ní zapotřebí, aby si adresát dokázal domyslet nevyslovené a uměl číst tzv. mezi řádky. Pokud se zaměříme na obsah, můžeme si všimnout velkého počtu informací implicitního charakteru odkazujících buď k adresátovi či pisateli, anebo k jejich vzájemnému vztahu (srov. Mocná a kol., 2004, s. 349).

1.2 Korespondence Voskovce a Wericha

Vzájemná korespondence mezi Jiřím Voskovcem a Janem Werichem započala po válce v době přicházejícího komunistického režimu. Vyšla ve třech rozsáhlých svazcích, první díl obsahuje korespondenci vzniklou v letech 1945–1962, ovšem mezi lety 1949–1956 se Jan Werich v obavě z cenzury a dalších možných důsledků raději odmlčel. Druhý díl zahrnuje období 1962–1968 a finální třetí svazek obsahuje dopisy psané v období 1969–1981. Matějka mezi soukromou korespondenci V+W zařadil i několik dopisů adresovaných Werichově manželce Zdeně a také Zdeniny dopisy Voskovcovi. V prvním svazku nalezneme dokonce i Voskovcův dopis psaný Ferdinandu Peroutkovi roku 1950 z Ellis Islandu (V+W 1, s. 60–65, V.), ve třetím svazku Matějka připojil navíc větší množství dopisů, jež byly Voskovcem či Werichem adresovány jejich známým, a naopak dopisy psané těmito známými adresované Voskovci nebo Werichovi.

Korespondence je v každém svazku řazena chronologicky a strukturována do kapitol, které jsou vždy uvedeny slovem editora. Ten vysvětluje aktuální dobovou situaci v době vzniku dopisů, a to po stránce politické, sociální i existenční. Korespondenci rovněž podrobně doplňuje nesčetnými poznámkami pod čarou, kde vysvětluje určité výrazy (např. slangové), překládá cizí fráze a ukazuje na intertextové odkazy schované v textu – vzájemnou tvorbu V+W, jejich zážitky, umělecké texty jiných autorů apod.

Korespondenci V+W lze s nadsázkou označit za pokračování jejich dosavadní autorské spolupráce, tedy nahrazení skutečného fyzického kontaktu. Jejím prostřednictvím se tito dva umělci snažili společně vymýšlet nové nápady a sdělovat si své myšlenky a pocity. Jazyk, který k této komunikaci využívali, byl v podstatě totožný, jaký se vyskytoval již v jejich předválečné spolupráci, avšak skutečnosti, které jím popisovali, jsou již odlišné. Oba dva autoři vědomě přistupovali na specifickou „hru“, věděli totiž, že jejich korespondence může přijít do rukou dalším a nechtěným čtenářům – cenzorům, k nimž v textu místy záměrně odkazovali. I z tohoto důvodu pisatelé záměrně používali různé jinotaje a narážky ve snaze znemožnit cenzorovi jejich správné rozluštění. Skrytými pro „nezasvěcené“ pak mohou zůstat některé narážky na texty ze společně psaných divadelních her, jejichž texty vtipně aktualizovali a současně se jejich užíváním ujišťovali, že vzájemné

spojení zůstává i nadále silné. Dopisy se tematicky vztahují zejména k divadlu a herectví, dále pak k politickým a osobním záležitostem obou pisatelů.

Dopisování těchto dvou osobností můžeme zcela bez pochyb zařadit k epistolárnímu funkčnímu stylu. Nemůžeme však říci, že se jedná o jeho bezpříznakovou formu. Dopisy jsou co do povahy silně aktualizovány, a tak se jejich styl po všech stránkách odlišuje od stylu běžné soukromé korespondence. Lze konstatovat, že díky nadměrné aktualizaci mateřského jazyka jsou Voskovcovy a Werichovy texty spíše uměleckého rázu. Velmi pravděpodobné je, že oba pisatelé předpokládali účast případných čtenářů (srov. Jelínek, 2008, s. 70), což zajisté přispělo k určité stylizaci těchto textových projevů. Funkcemi, které s největší patrností dominují v beletrizované korespondenci V+W, jsou funkce komunikativní a estetická.

Všechny dopisy uveřejněné ve třech svazcích jsou autentickým přepisem jejich originálů uložených v archivech (bostonském Gotliebově archivu a pražském Památníku národního písemnictví). Editorem všech tří svazků korespondence V+W je Ladislav Matějka, který již v prvním svazku uvádí, že dopisy mírně redukoval: „(...) v místech, která jsou příliš privátní nebo vysloveně obchodního rázu anebo jasně nadbytečná“ (V+W 1, s. 8).

Při čtení Werichových a Voskovcových dopisů zjistíme, že jsou si jejich epistolární styly velmi podobné, přesto mezi nimi můžeme identifikovat jisté rozdíly. Jeden z nich spočívá například v rozsahu těchto listů – Jiří Voskovec psal Werichovi dopisy, jež byly zpravidla delší než ty, které obdržel od Jana Wericha. Jelínek (2008, s. 72) si všímá „vícetematicnosti“ dopisů Voskovce a Wericha a vysvětluje ji tím, že po dobu, kdy si autoři nevyměňovali či nemohli vyměňovat dopisy, se oběma informace nahromadily. Také si povšimnul toho, že Voskovec svůj text víc „zumělečtíuje“ a Werich se podle něj (tamtéž, s. 73) zaměřuje spíše na stránku informační. Voskovec se dokonce o jistou charakteristiku individuálních stylistických rysů jejich vzájemné korespondence pokusil: „Tvé a mé klíma [psáno s čárkou], tedy pomyslná krajina či rundák, před kterým jsme se producírovali, obsahuje zároveň jihočesko-sázavskou dumavost, moravskou buclatost, slovanské furianství, pražsko-pepickou skepsi – leč nadto společnou latinskost, moji frančinu (opět s důrazem na okrouhlé Burgundsko) a naši starou romantickou náklonnost k anglosaské technice humoru“ (V+W 1, s. 310, V.).

Charakteristickým rysem korespondence V+W je výrazný sklon napodobovat mluvený jazyk. Jistou odlišností je poměrně časté střídání vět krátkých a úsečných, používaných hlavně v autorově rozčilení či při potřebě něco zdůraznit, a vět delších, které se vyskytují převážně u úvahových pasáží. Další zvláštností stylu Voskovce a Wericha je míšení češtiny s prvky z nejrůznějších jazyků, nejvíce z angličtiny, což je patrně zapříčiněno tím, že oba autoři po určitý čas pobývali v anglofonních zemích. Podle Jelínka (2008, s. 73) Werich využívá anglicismů britských a Voskovec zase spíše angličtiny americké (avšak i on místy sklouzává k britské angličtině). Ani jeden z autorů anglické úryvky svých dopisů nepřekládá, jen místy připisují doplňující vysvětlení. Naopak vřazení anglického překladu za český text se občas objevuje. Můžeme si také všimnout jejich záliby v americkém úředním a konverzačním způsobu vyjadřování (srov. Jelínek, s. 74). Autor (tamtéž) vnímá jako charakteristické, že český výraz napodobuje angličtinu: „(...) just underplay it, čili hraj pod“ (V+W 2, s. 129, W.). S anglicismy se v korespondenci V+W setkáváme v nejrůznějších podobách – od odvozenin českých základů přes anglické výrazy k anglickým citátům.

Kromě anglicismů se v korespondenci mísí germanismy, rusismy, dále pak výrazy z francouzštiny, latiny a autorské „ezopštiny“, ale všechny tyto jazyky jsou zde přítomny v mnohem menší míře než anglicismy. Zaměříme-li se na způsob využití prvků z němčiny, zjistíme, že ve většině případů pocházejí z lidových zdrojů a z městského prostředí, jak uvádí Jelínek (2008, s. 75). Jinou úlohu mají latinismy, jejichž zapojení signalizuje sečtělost pisatele. Není výjimkou, že se setkáváme s výrazy z několika jazyků užitými v jedné větě, byť některé z nich tyto jazyky pouze napodobují: „Velice důležité, très important, sehr wichtung, very important, bolšoj importontosltoj, Lev Nikolajevič¹“ (V+W 2, s. 128, W.). „Poňátno? Verstanden? Got it?“ (V+W 1, s. 127, W.).

Celou korespondenci provází i revolta proti pravopisným konvencím a spisovnému jazyku. Autoři nebyli důslední ani v diakritice, což ostatně dokládá Voskovec v jednom z dopisů: „Teď nevím, do prdele s těma háčičičičkárkama – musel jsem najmout český stroj, sic bych nebyl s tím háčkováním a paličkováním ruččičiččkou potento, děláje rukopis“ (V+W 2, s. 14, V.). V dopise adresovaném Werichově manželce Zdeně dokonce píše záměrně hrubky: „Váš optymýsta (nový pravopys)“ (tamtéž).

---

¹ Zde je patrná narážka na spisovatele Lva Nikolajeviče Tolstoj.

1.3 Hra s jazykem v korespondenci V+W

K tomu, aby si V+W mohli s jazykem hrát a provádět s ním tzv. „slovotvorné orgie“ (srov. Hoffmannová, 2006, s. 163), museli nezbytně znát všechny zákonitosti, které jazykový systém češtiny skýtá. Rovněž bylo zapotřebí, aby byli obeznámeni se všemi významy, které jsou v polysémních a homonymních výrazech skryty. Kromě těchto výrazů můžeme v korespondenci nalézt jednak množství synonym a antonym, jednak sousloví, frazémů, klišé a idiomů, jež jsou frekventovaně obměňovány, rozkládány a aktualizovány. Podle Pytlíka (2000, s. 13) V+W přistupují k jazyku jako k laboratornímu prostředku. Těmito všemi kombinacemi nejrůznějších rejstříků, jazyků a využitím češtiny v celé její bohatosti spoluvytvářejí specifický autorský idiolekt. Už při prvním pohledu si můžeme všimnout, že formy, které v dopisech vytvářejí, jsou velmi nezvyklé a v běžném jazyce nepoužívané. Za touto domněle barokní a archaickou stavbou textů se skrývá moderní obsah, což je nepochybně jedním z nejsilnějších stimulátorů jejich komičnosti.

Voskovec s Werichem využívali ke hře s výrazy nejen češtinu, ale i jiné jazyky, jejichž lexikum mísili s českými výrazy. Cizí výrazy komolili, různě zaměňovali a také je počešťovali adaptací výrazů na český deklinační a konjugační systém. Se stejnou kreativitou přistupovali k českým lexémům, jež se snažili transformovat přidáním cizích sufixů. Komičnost korespondence V+W často tkví ve výběru jazykových prostředků určité stylové vrstvy aplikovaných do kontextu, ve kterém působí nepatříčně. Takový postup opět vyžadoval perfektní znalost všech vrstev českého lexika a prostředků z různých jazykových rovin. „K hrátkám slovotvorným je např. třeba znát inherentní stylistickou hodnotu některých prefixů a sufixů (takových jako -ouš, -áč, -anda). Různé „pseudoetymologizace“, (...), se většinou odehrávají na pozadí určité představy o jazykové diachronii, tedy dokonce na pozadí znalosti vývoje jazykového systému“ (Hoffmannová, 2006, s. 164). Dále Hoffmannová (tamtéž) uvádí, že různé jazykové hříčky z oblasti morfologie jsou založeny na transpozicích gramatických kategorií (např. připojování koncovek životných maskulin k neživotným – „buřtíci“, „nanuci“ atd.) a na záměnách pádových koncovek (viděli jsme vojáci apod.).

„Cílem V+W bylo odhalení ‚vnitřních antimonii‘ jazykového pojmenování, jež nám zvláště u slov často užívaných, mnohdy nadužívaných, a tudíž i opotřebovaných, uniká“

(Pytlík, 2000, s. 15). Autor rovněž zmiňuje, že tuto tendenci můžeme nejpatrněji spatřit v užití ustálených rčení a v navození logiky „nonsensu,“ kterou prováděli pomocí vtipných paradoxů a záměn. Uvádění věcí ad absurdum znamená odhalovat jejich nicotu (tamtéž, s. 37). „Síla ‚chytrého‘ humoru není jen ve slovních hříčkách, ale v síle a konkrétnosti jednotlivých představ, jež tyto slovní šarády vyvolají“ (tamtéž). Sám editor Ladislav Matějka píše v úvodu edice (V+W 1), že chtěl poukázat na „bohatost češtiny obou pisatelů“, dále na to, jak si pohrávají s jazykem, a že „jejich dopisy nejsou vždycky psány standardní spisovnou češtinou, nýbrž jsou směsí různých rejstříků“ (V+W 1, s. 7). Dále uvádí, že oba pisatelé směřují archaismy s hovorovými výrazy a vytvářejí nová slova či „anglo-českou hatlaninu, parodující jazyk krajanů v Americe“ (srov. V+W 1, s. 7–8). To také dokazují tyto části Voskovcových dopisů:

„My nepsali česky – oficiálně česky – my psali svou speciální češtinou, které každý Čech rozumí (...)“ (V+W 1, s. 216, V.). Voskovec si uvědomoval i problematičnost převedení jejich humoru do jiných jazyků: „(...) naše komické fantazie, imaginace, obrazy, nebo fóry a zvraty samotné jsou universální – a hlavně velice americké a anglické v podstatě humoru – ale jejich tvar a zrno jsou tak české, tak přesně ulité v jazyce vzniku, že překlad je veliký problém“ (tamtéž). Ačkoliv má v těchto dopisech Voskovec na mysli texty jejich divadelních her, podle nás tyto charakteristiky platí i pro jazyk a tvar vzájemné korespondence s Werichem.

2. Humor, komika a smích

Definice a vymezení pojmů humor, komika a smích jsou problematické, odhalit jejich podstatu není jednoduché a tato označení navíc bývají často zaměňována. Níže se je tedy pokusíme definovat a odlišit.

Mezi nejvýznamnější teoretiky komiky můžeme zařadit francouzského filosofa Henriho Bergsona. Ten v jednom ze svých textů pojednávajícím o smíchu (1993) mimo jiné uvádí, že „chceme-li pochopit smích, musíme ho umístit do jeho přirozeného prostředí, jímž je společnost (...)“ (Bergson 1993, s. 17). Kromě Henriho Bergsona zkoumali fenomén smíchu a komiku i světoví filosofové (Aristoteles, Kant, Spinoza, Bergson), u nás se jazykovou komikou zabýval lingvista Bohuslav Brouk (Jazyková komika, 1941).

Definice pojmů souvisejících s humorem jsou v mnoha případech vysvětlené velmi vágně, domníváme se totiž, že humor nelze spojovat pouze se smíchem, jakožto fyziologickou reakcí na komiku. Smích či úsměv pramení i z jiných zdrojů než jen z pocitu štěstí, ale například i z bezradnosti (u některých národů). Rovněž nelze tvrdit, že každá komika vždy vyvolává smích.

Chceme-li zkoumat prostředí, v němž smích vzniká, můžeme si přečíst Stendhalovu formulaci základní teze o komičnu: „Jsou tedy dvě podmínky komična: jasnost a nepředvídanost – a jediné dvě zábrany smíchu: soucit a rozhořčení“ (1958, s. 8). Podobně potom Bergson uvádí, že „(...) komično vzniká tam, kde skupina lidí upře pozornost na jednoho z nich, umlčí cit a nechá působit jen rozum“ (1993, s. 17–18).

2.1 Humor

Za humor můžeme považovat vybočení z normy kladným nebo příjemným způsobem. Bečka (1946, s. 111) uvádí, že při úmyslné jazykové komice již nemluvíme o komice, ale o humoru. Humor je podle něj veselí, které se skrývá pod vážnou tvář, a je plný ironie a nečekanosti. „Humor je v prvé řadě snaha proniknout pod povrch věcí, prodat se k podstatě, zachytit složité předivo lidské psychiky a mezilidských vztahů“ (Pytlík, 1982, s. 86). Lze říci, že humor je veselý rozmar, dobrá nálada se sklonem k žertování či například snaha rozveselit někoho jiného. „Často teprve veselí vzbuzené humorem u jiných

působí nakažlivě na původce humoru a rozptyluje jeho chmury a nejistoty. (...). Humor (...) méně často pramení z překonané bolesti, z překonaného strachu nebo z překonané nejistoty“ (Bečka, 1946, s. 111). Za prostředky humoru Bečka pokládá nikoli komiku samu, nýbrž komický výklad nebo pojetí věci, zvláštní způsob vyjadřování. Základem humoru mu je myšlenka, výrazovým prostředkem řeč, kresba, malba nebo hudební výtvar (srov. tamtéž).

Otázkou humoru a jeho podstaty se zabývali i Voskovec s Werichem: „Je mi jasné, že humor a smysl pro humor jsou dva podstatně rozdílné pojmy. Je mnoho hezkých, vtipných a zajímavých výroků o smíchu a humoru. Byron třeba říká, že se směje, aby nemusil plakat. Ovšem, vždyť někdy člověk pláče raději, než by se smál. Obyčejně sám sobě. Sám nad sebou“ (V+W 1, s. 165, W.). Humor může být způsoben získáním převahy jednoho jedince nad druhým, či pouhým uvolněním nahromaděné energie. Kant ve své teorii zastává názor, že je smích zapříčiněn nedostavením se určitého očekávání.

„Říkáš, že se řekne: ‚To přestává sranda‘ - Máš úplně pravdu, leč sranda není humor. Sranda je noc v Ivančicích, ‚Karlův most‘, a mnoho jiného. Sranda je jakási orgie veselosti, fraška, slapstick - skutečný orgasmus smíchem (to se ví, že i v tom jsou stupně, právě tak jako pohlavní rozkoš není jen Hotowetz sám), nýbrž taky (někdy i víc) příprava k němu.

Oproti srandě pak je humor projevem intelektu, tedy racionální i iracionální (tudiž imaginativní) kukátko, průhledítko, brýle, zorný úhel. Lze po něm sáhnout kdykoliv, i tehdy, kdy smích je nemožný; ba lze po něm sáhnout i v pláči a utrpení. Proto je tak strašně aktivní a živelně zdravý: proto (ve vší skromnosti) naše humorné stanovisko a sloh pomáhaly i lidem v koncentráku, kdy jim jistě do srandy nebylo.

Závěrem tudíž: SRANDA PŘESTÁVÁ, a TO BOHUŽEL ČASTO, HUMOR NIKDY. ZTRATÍME-LI SMYSL PRO HUMOR, COŽ SE NÁM BOHUŽEL TAKY STÁVÁ ČASTO, MAJÍ Z NÁS SRANDU TI, CO SI HUMOR ZACHOVALI“ (V+W 1, s. 237, V.).

Voskovec s Werichem v jedné studii uvádí, že se humor spisovně označuje jako legrace (srov. Humor na scéně a jeho chemie, 1970, s. 633). V tomto pojednání se vyjadřují i k jeho podstatě: „Jsme totiž přesvědčeni, že je nutno humor pokládat za přírodní sílu, za živel. Kdyby lidský svět vyzařoval světlo a kdyby se toto světlo rozložilo hranolem, ukázala by nepochybně tato spektrální analýza, že řada čar a barev takového vidma

dokazuje existenci zvláštního prvku, kterým je právě humor. Je neobyčejně důležitou součástí chemické struktury lidského vesmíru, v němž se vyskytuje ve všech možných formách sloučenin ve stavu volném. Narážíme na něj denně, neboť proniká všude, jako vodní páry“ (tamtéž, s. 634).

K tomu, abychom dosáhli kýženého efektu humoru, je třeba, aby byl vytvářen přirozeně a nenásilně. Humorný prvek působí v textu na myšlenky předchozí i následující, na které má vliv, dokud některá z nich komický účinek nevyklučuje (srov. Bečka, 1946, s. 118).

Podle Bečky (1946, s. 112) lze rozlišovat čtyři kategorie humoru: situační, myšlenkový, slovní a gramatický (a jejich kombinace). Jak je patrné z níže uvedených příkladů, V+W využívali všech čtyř druhů humoru, a to nikoli pouze v jejich čisté podobě, navzájem je sdružovali a tím jejich efekt zesilovali a znásobovali.

2.1.1 Situační humor

V humoru situačním je nám živě a sugestivně vylíčena komická situace:

- „A to se teprve nasměješ, až ti povím, na co ta zkouška je. Velká 90minutová superprodukce TV dramatizace ‚Hraběte Monte Christo‘!!! A co v tom hraju? - Dám ti pět vteřin - Správně! Uháds! Na tvou počest a na Jardovu památku: Abbé Faria. Mám s tím velkou srandu, hlavně poněvadž režisér je Sidney Lumet, tentýž, co dělal ‚12 Angry Men‘, jak víš, moc šikovný mladík“ (V+W 1, s. 173, V.).

2.1.2 Myšlenkový humor

Tento druh humoru vzniká ze specifické stylizace myšlenek, které jsou stavěny tak, aby mezi nimi vznikala nelogičnost, bývají absurdní a mívají nereálné závěry. Myšlenky v textu jsou uspořádány podle záměru produktora, způsob jejich jazykového ztvárnění je potvrzuje.

- „Tak se nelekni. Ale do Paříže se nejede. Už to vím dávno, jenže jsem to neměl černé na bílém. Myslím, že kdybych Ti měl popisovat celou věc, krok po kroku, že bych toho jednak moc popsal, jednak se při tom pozvracel. Učiním tudíž stručně výtah, který tak jak tak bude trochu nausetický, možná dokonce použitelný, co dávidlo v případě potřeby“ (V+W 1, s. 186, W.).

- „Jeden chodec v Libni potkal kulový blesk. (Také jenom jeden.)“ (V+W 1, s. 81, W.).
- „Svět potřebuje jednu starou paní z And, která najednou řekne: ‘Vemte na to buben a tágo a zujte si všichni boty.’ Nebo dítě z ostrova Bali, které poradí: ‘Jděte se všichni vykoupat a já udělám svačinu‘ (V+W 3, s. 277, V.).

2.1.3 Slovní humor

Humorného účinku se dosahuje pouze užitím prostředků jazykových. Vyskytuje se například ve formě slovních hříček, žertů a vtipů. Hlavní příčinou slovního humoru je netradiční způsob vyjadřování, jeho hlavním nástrojem je slovo, které bývá nějakým způsobem aktualizované. Často se vyskytují dvojsmysly, hyperboly, homonymie, humorné metafory a metonymie, přirovnání, opisná vyjádření:

Hlavním úkolem slovního humoru je vhodné využití slova, díky němuž můžeme poznat humorné zabarvení myšlenky. Nejhumornější bývají ta využití, která jsou nenápadná a nečekaná, působí totiž až po jistém překvapení recipienta (srov. Bečka, 1946, s. 116–117).

- „(...) atmosféra je dychatelnější než atmo - od „tmářství“, pokus o dělání ctnosti rádovtipu z nouze překlepu (...)“ (V+W 2, s. 146, V.).
- „A co zub?
Ani muk?
Lepší chrup?
Konec muk?“ (V+W 2, 176, V.)
- „To byla závorka hospodářsky-závistivě-sebekriticko-zhnusená“ (V+W 1, s. 292, V.).

2.1.4 Gramatický humor

Bečka (1946, s. 118) jej charakterizuje jako „disfunkční užití flektovaných tvarů“ vyskytující se například prostřednictvím užití přechodníků, jež jsou v současné češtině velmi příznakové, a tedy funkčně omezené. Pokud umístíme transgresivní tvar slovesa

do kontextu, kde jeho užití není obvyklé, můžeme snadno dosáhnout humorného účinku. Podobný efekt má i nadměrné užívání pasiva.

- „Je pozdě v noci, a zejtra, jsouc středa, mám odpolední představení“ (V+W 2, V.).
- „Někdy když nespaje (či spáti nemoha - jo! sláááva! taky budeš trpět nespavostí!! - mimochodem, hemeroidy mám taky-)“ (V+W 2, s. 20).
- „ (...) který já, přestav koláče a sladkosti jíst, už nemám“ (V+W 3, s. 97, V.).

2.1.5 Humor nonsensu

Většina jazykových hříček V+W má podstatu ve zvýraznění nesmyslnosti, nonsensu. „Nesmysl vydávající se za ‚vážený‘, smysluplný návod k jednání, odráží dobové ‚hovadno‘ jako ve zvětšujícím zrcadle.“ (Pytlík, 2000, s. 37) v korespondenci Voskovce a Wericha se setkáváme i s arbitrárním seskupením hlásek:

- „DZRZRSRTT DZSR - HO HŮNE !“ (V+W 1, s. 124, V.).

2.2 Parodie

Parodie se snaží zesměšnit napodobením, jedná se o jakousi slovní karikaturu (srov. Pytlík, 1982, s. 172). „Má dvě stránky: napodobení, které musí být tak přesné, aby byl parodovaný jev na první pohled poznat, dále pak kontrast, hyperbolu, která vytváří potřebný odstup, úhel pohledu, jimž se jev zesměšňuje“ (tamtéž). Zakládá na znalosti předlohy, v případě, kdy úmyslně využijeme výrazové prostředky charakteristické pro určitý druh projevu disfunkčně, tedy na místě, kde se běžně nevyskytují, může takovéto užití vyznít humorně. Hromadí-li se v jednom textu více disfunkčních prvků a jedná-li se o napodobeninu slohu výrazně odlišného od jeho původního naturelu, důsledkem bývá silně komický efekt. Takové jazykové chování označujeme jako parodii. Jejím charakteristickým rysem je nesoulad mezi tématem a jeho jazykovým vyjádřením (blíže viz Bečka, 1946, s. 117).

Parodie má jako druh komického zobrazení dvě části (srov. Pytlík, 2000, s. 65):

1. Napodobení dané předlohy, jež musí být důkladné a výstižné.
2. Zesměšnění, výrazný posun ke komickému vyznění.

2.3 Specifikum humoru v korespondenci V+W

Dopisy z korespondence V+W jsou příznačné svým humorem a sklonem k hravosti. Projevovala se v nich až dětinská radost z toho, jak si lze hrát s jazykem. Oba umělci objevovali jeho možnosti, zkoušeli nejrůznější experimenty a novátorství, využívali jeho ohebnosti, měkkosti a schopnosti variovat. Je velmi pravděpodobné, že zvýšená míra jazykového experimentátorství, které může místy působit až křečovitě, byla způsobena potřebou Voskovce dokazovat si, že jeho znalost češtiny je stále na mimořádně vysoké úrovni (srov. Hoffmannová-Hoffmann, 2008, s. 97).

Voskovec s Werichem byli v průběhu mnoha let, kdy si vyměňovali korespondenční listy a vedli písemný korespondenční dialog přes oceán, často v nelehkých situacích. Navzdory všem životním zkouškám (mj. omezení umělecké svobody v komunistickém režimu, zákazy hraní jejich her, emigraci) si uchovávali – jak předesílají vydavatelé na frontispisu v knize – „Na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal“ (V+W 1).² I přes výše uvedené starosti se snažili, jak říkali, „neztratit glanc“, „neposrat se“, a vše společně překonat.

Na první pohled se může zdát, že je text nabitý vtípem, že z něho doslova „srší“ energie, protože užitý jazyk je hravý a fantazie bujná. Pozornější čtenář, který zná kontext, však při pečlivějším čtení odhalí, že jádro textů, pod slupkou hravých asociací, je ponuré, a že se tímto způsobem oba muži snaží překonat těžkosti prožitých skutečností. Psali si o tom, co život přinesl, tedy i o vážných a tragických skutečnostech.

„(...) dobrá pohoda je kořením života, úlevou ve starostech a strastech. Dává nám zapomenout na nepříjemnosti života, překonává i únavnou jednotvárnost všedních jevů a tak zpestřuje život“ (Bečka, 1946, s. 119).

Pytlík (2000, s. 10) uvádí, že V+W, aby se odlišili od běžné satiry, zpočátku tvrdili, že milují humor čistý, ryzí, čili „bezpředmětný“, který charakterizoval jako „humor, jehož těžištěm je hledání, tápání a ‚ohledávání‘ významů“ (tamtéž, s. 30) Později svůj názor přehodnotili, což dokládá níže uvedená citace: „Humor může být fantastický, šílený,

---

² Aluze na slavný verš z Máchova Máje, který Voskovec v jednom z dopisů parafrázuje: „Hluboký v srdci smích - na tváři lehký žal“ - jak Jaroušek Seifert kdysi nesmrtelně parafrázoval Máchu - v dobách rodícího se poetismu“ (V+W 1, s. 190, V.).

dobrosrdečný, absurdní, suchý, šibeniční, lehký, ironický, pivní, intelektuální, břitký, morbidní, uzený, krutý a kdovíjaký – ale nikdy ne bezpředmětný. Nějak nám to nemyslelo, když jsme ten výraz razili“ (Voskovec, 1966, s. 125).

Voskovec s Werichem o humoru sepsali pojednání, které nazvali „Humor na scéně a jeho chemie“. Vysvětlují v něm chemii humoru a jeho živelnou podstatu, a to údajně proto, aby ospravedlnili jejich odpor k tendenčnímu humoru (srov., 1970, s. 636). Pokusili se dokázat, že „(...) pravý humor vzniká podle určitých přírodních zákonů, v nichž nikterak nespolutpůsobí vnitřní myšlenkový postup nebo intelektuální odůvodnění směšnosti. Člověk, který se směje opravdovým, absolutním smíchem, neví nikdy, proč se směje“ (tamtéž).

Podle Pytlíka (2000, s. 31) můžeme humor rozdělit na následující druhy:

- a) Parodie na frazeologická klišé,
- b) oxidita, okysličení, jež vzniká jakoby nepozorovaně, za okolností zdánlivě vážných,
- c) groteskní situace,
- d) humor ryzí, neboli slovní (slovní hříčka).

„(...) V+W byli ve své podstatě poetističtí klauni, představitelé dadaistické poetiky (...). Tento charakter smýšlení i dialogu je patrný i v jejich poválečné písemné korespondenci“ (Hoffmannová-Hofmann, 2008, s. 97). Autoři uvádí, že: „(...) jejich smích byl názorový, vyplývající v 2. pol. 40. let z víry v celosvětovou demokracii; smích jazykový, absolutně svobodný, neberoucí si žádné gramatické ani moralistní servítky“ (tamtéž).

„Smích byl pro Voskovce s Werichem vždycky sranda, ostatně výraz sranda je pro jejich poetiku přímo emblematický. Voskovec věnoval velkou pozornost srandě či „srandovnu“ i ve svých teoretických či spíše esejistických textech“ (Hoffmannová-Hoffmann, 2008, s. 97). V jednom z dopisů adresovaných Werichovi Voskovec píše: „Sranda je jakási orgie veselosti... skutečný orgasmus smíchem... Oproti srandě humor je projevem intelektu... lze po něm sáhnout i v pláči a utrpení...“ (V+W 1, s. 236–237, V). V dalším dopise pak uvádí: „(...) myslím, že HUMOR a CHYTROST jsou hlavní ctnosti“ (V+W 1, s. 289, V.).

2.4 Vlastní jména jako prostředky humoru v literárním textu

Užití pojmenování a vlastních jmen v literárním textu může být zdrojem komična, především v případech, kdy jsou tato označení stylisticky zabarvená a expresivní. Pastyřík (2007, s. 109) uvádí, že „k tomu, aby vlastní jména mohla přispívat ke komičnosti literárního textu, potřebují sémantické doplnění (nikoli ovšem původní, primární, ale doplnění situační či kontextové jako náležitý výrazový prostředek komunikačního procesu), a to v souladu s formou jména onomaziologického prostředku (...)“ (tamtéž). Za důvod této potřeby považuje fakt, že k tomu, aby byl onomaziologický prostředek funkční, musí být složka formální v jednotě se složkou obsahovou. Za stylistické příznaky způsobující komický efekt pak považuje především nestandardizované podoby vlastních jmen (hypokoristikon, přezdívky, přídomky, přízviska), ať už ve smyslu deminutivně-meliorativním nebo augmentativně-pejorativním (srov. tamtéž). Tyto specifické podoby vlastních jmen v literárních textech získávají různé příznaky na základě dané situace či v určitém kontextu, a to „včetně historických aluzí, konotací, kontrastů, konfrontací, paradoxů a opozic“ (Pastyřík, 2007, s. 110). Nositelem stylistické příznakovosti je podle Pastyříka jednak samotná komunikační událost, jednak užitá forma vlastního jména (srov. tamtéž). Autor se dále domnívá, že forma vlastních jmen sama o sobě humorná není, své komičnosti nabývá až při jejich dosazení do určitého kontextu, a to v rámci konkrétní komunikační situace. Vlastní jména se pro čtenáře mohou stát příznakovými (a tedy i humornými), pokud nesplňují čtenářem očekávané konotace. Největší komiky nabývají v situacích, kdy v textu mají kontrastivní kontextovou nebo situační pozici (blíže viz Pastyřík, 2007, s. 111).

Křestní jména se v korespondenci V+W stávají oblíbeným terčem k rýmování a nejrozmanitějším aliteracím:

- „Tak Ahoy, ozvi se, Krixkrax líbám“ (V+W 3, s. 49, W.).
- „Jsem rád, že SHOW BOAT došel v pořádku, to zařídila Krisi Křišna, indická bohyně s osmi pažemi.“ (23. I. 1971 (so) - Voskovec Werichovi)
- „Tvůj obecný šašek Pašek“ (V+W 3, s. 248, V.).

Pastyřík (2007, s. 112) v rámci skupiny vlastních jmen odděluje jeden typ komických jmen, tzv. fiktonyma, tedy označení smyšlená a napodobující vzory jmen původně skutečně existujících. O vlastních jménech z této skupiny můžeme říct, že částečně plní funkci kryptonym, „(...) ovšem na základě politických, historických a kulturních souvislostí, které mnohdy ani příliš nezakrývají, takže je adresát může celkem snadno dešifrovat“ (Pastyřík, 2007, s. 112).

2.4.1 Funkce oslovení a rozloučení v písemné komunikaci

Přítomnost oslovení a rozloučení v dopisech obecně patří ke zvyklostem v naší společnosti. Většinou mívá ustálenou formu, která se v jednotlivých případech drobně odlišuje. Co se týče oslovení, většinou se začíná buď pozdravem a následným oslovením vlastním jménem či sociálním postavením adresáta (mami, paní učitelko), nebo adjektivem a opět oslovením recipienta, jehož podoba se mění na základě sociálních vztahů, které s ním máme. Formule závěrečné, tedy rozloučení a následný podpis produktora samotného, mívají také ustálenou podobu, a to ve formě všeobecně známých nevětných frází ve stylu: „S pozdravem“, „Libá“, „Zdraví“, „Tvůj“ apod. a k nim přidaného podpisu. Pisatel většinou volí takový podpis, který odpovídá společenským normám, tedy pokud má s adresátem neformální vztah, podepisuje se křestním jménem či přezdívkou, v případě, že se jedná o oficiální korespondenci, podepisuje se buď příjmením, nebo celým jménem (případně názvem firmy, kterou zastupuje).

2.4.2 Úvodní a závěrečné formule v korespondenci V+W

Hned na první pohled je při čtení společné korespondence této autorské dvojice evidentní, že způsob, jakým se vzájemně oslovovali, má velmi specifický ráz. V případě oslovování adresáta oba pisatelé volili nezvyklá jména metaforická a metonymická, jež vtipně aktualizovala určitou adresátovu vlastnost či připomínala nějakou činnost. Podle Jelínka (2008, s. 71) se oba autoři snažili najít takové deklinační příležitosti, aby dostali oslovovací substantivum do vokativní podoby. Způsob rozloučení má sice obvyklou podobu substantiva nominativu, avšak opět netradiční podobu autora jména, které je významově posunuto. Motivace těchto posunů pro nás může v některých případech zůstat skrytá, rozluštitelná pouze pisateli samotnými. Níže se pokusíme oslovovací a závěrečné formule

rozdělit do několika skupin na základě jejich specifických vlastností. Jednotlivé skupiny nejdříve teoreticky popíšeme a následně ke každé z nich uvedeme několik ilustrativních příkladů pro větší názornost.

Oslovovací formule

Oslovení, která nalezneme v korespondenci, mohou být pro čtenáře velmi netradiční, humorná a originální. Dokonce se místy setkáváme i s tím, že v dopise absentují a autor začíná přímo sdělením. Zahajovací formule jsou někdy jednoslovné, jindy víceslovné, vždy se však snaží co možná nejoriginálněji vystihnout (či oslovit) postavu adresáta. Neotřelost vzájemného oslovování jakoby předesílala celkovou nekonvenční povahu psaní těchto dvou umělců. Považujeme za účelné si tuto rozmanitou množinu formulí rozdělit podle charakteristických rysů do nadřazených skupin. Vzhledem k jejich rozsahu uvádíme jen několik ilustrativních příkladů:

1. Metaforická: Posmutnělý barde; Zajímavá figurko; Milované Obrazotvorno; Ctěný souzvuku; Pisateli odpovědí a moudrosloví; Věcičko cenná.
2. Hyperbolická: Blahoslovený Kosmonose; Gladiatore, Velkovévodo; Toreadore smělý, Champ of Champs; Můj chrabý Done Quijote, Výborný člověče; Vzácný dobrodinče můj; Vozataji bryčky života mého; Drahý Nanuku IV.; Nejlepší osobo na zaměkouli, ba i ve sluneční soustavě nebo možná ve hvězdokupě.
3. Deminutivní: Drahé osobičky; Jenidlo; Jiříku; Tak synáčku; Jeničku; Človíčku; Obludko; Milé, drahé Jenidlátko; Pišišvůrku; Jenidélko; Obludko; Dítky a milované křepelky i jiná hodná stvoření; Pišišvůrku.
4. Vulgární: Hola, vošouste; Tlustý Ruse (dále pak rozloučení: Tvůj Tlustej Rus.).
5. Cizojazyčná: My excellent and villiant Bazooka, neboli Bazuka-Pašo (to by přece bylo dobré jméno pro Turka, ne?); My dear.
6. Jednoslovná: Kosmetiku; Oslíku; Ostkovče; Rákosníku!; Člověče; Encyklopediku; Mysliteli; Ty!

7. Spojená s nemocí Jana Wericha: Drahá ozářená a radioaktivní Součásti; Drahý ozářený a rozzářený.
8. Expresivní: Mé Jenidlo; Tak to vidíš!; Tak to vidíš, drahej můj nejmilejší; Můj ty cestovateli po zavátých stopách; Ty!; Režisére!; Moje oblíbená osobo; Chytřej Vopatrnej; Můj milej človíčku za mořem!; Maňásku můj pruhovaný; Miláčkové; Sláva!
9. Netradiční: Filmový pracovníku a nezbedo; Drahý Piskátore (to myslím doslovně, ne režiséřsky); Homo sapiens!; Neděliáš; Cestu To hit =jící a spoluviníku; Drahý vzájemníku; Obejdo; Příšerný Kedlubne; Málomluvná osobo; Čolěvěče, to mělo bejt člověče, ale zdá se, že jednoduché se stává složitým a vůbec.
10. Neutrální: Milý pane, Milý Jiří; Vážený; Milý pane a příteli; Vážený cizinče.
11. Reakce na aktuální události: Drahý spolu-laureáte v oboru Čechově;

Ó Barde, národní to slavíku
vod Vodkolkovejch mlejnu,
Koturne Pošumavský:
tak na tebe ta sláva přece jen dolehla a věnec ti budiž dán.
12. Větná: Zdá se mi, člověče zasmušilá; Nuže zasmušilý, leč správně slova kladoucí Děkabristo, Jansenisto, člověče sutární atd.; Můj světoznámý Kddjrw – to má bejt Kaddure“; To máš tak; a zase je tu jako v prádelně. Sedím nah a otlý a potím se a zapáchám - po půlnoci.; Milý Alchymisto, Rybáři ryb i snů jakož i závozníku z nesčetných výprav Cleveland-NYC (a zpět) - závodíce s „Anděly“ (viz „Děbel silnic“) - pamatuješ?; Poslouchej – taky bys mohl napsat Bů (...); Podivná, leč poutavá osobo z mé imaginární minulosti, kterou jsem si patrně vymyslel (až na to, že něco tak nemožného se vymyslet dovede jen skutečnost.); Člověče, jsem tak nasranej, že si ani neumím vymyslet srandovní oslovení.

13. Aluzivní na historické osobnosti: Drahý Jene Kozino Sladký - neboli Psí Hlavo; Drahý Koperníku; Drahý kouzelníku Žito³
14. Aluzivní na postavy z fikčních světů: Kalibánku; Drahý Satrapo; Draku Vernapidesi; Drahý Lešetinský kováři; Drahý Ahasvere; Hvázikoulečnickorku, to už jsi dávno neslyšel, vid'? Já taky ne. Je to jméno z jiného světa, či spíš z jednoho z našich mnohých jiných světů.
15. „Kunhuta“⁴: „Kunhuto - píšu tužkou, abych měl kopii; Kunhuto!; Prosím tě. Kunhuto, mi to napiš na stránku či na půl - to ti vezme deset minut; Drahá Kunhuto; Kunhuto!

Závěrečné formule

Podobné rozdělení jako u předchozích úvodních formulí můžeme vytvořit i u formulí závěrečných. I ony jsou velmi hravé, využívající širokého potenciálu českého jazyka. Můžeme se setkat mimo jiné s tím, že se autoři ve svých podpisech stylizují do postavy někoho jiného, ať už osobnosti všeobecně známé či do člověka, jehož znali především oni dva. Zdá se, že se formu rozloučení snaží pokud možno co nejvíce aktualizovat od podoby, která se na konci dopisů běžně vyskytuje. Pouze ve výjimečných případech se setkáváme s tím, že se pisatelé podepisují bezpříznakově, podle zaběhnutých norem. Paradoxně se tato „neutrální“ rozloučení stávají příznakovými, a to kvůli kontrastu, který tvoří v nadměrně hravém textu. Níže uvádíme výběr podle nás nejsignifikantnějších příkladů určitých tendencí v závěrečných formulích, které se v korespondenci V+W vyskytují. Rozdělili jsme je do nadřazených skupin:

1. Vulgární: Tě prdel; Tvůj Blbej z Brázdy; Váš všech Blbej z Hračan; Měj se dobře a nepřetrhni se. A nepřekřikni se. A neposer se. Tě prdel. Tvůj dlužník a spolumudřec.
2. Implicitní: Tvůj. Jeden z Farkových penátů; Tvůj vždy Farkův Penát⁵; Sirius Vokno.

³ Kouzelník Žito byl podle české lidové slovesnosti čaroděj na dvoře krále Václava IV.

⁴ Kunhuta Přemyslovna (1265–1321), prvorozená dcera českého krále Přemysla Otakara II. a Kunhuty Uherské

3. Neotřelé (hravé): Jiří Prdlík; Tvůj Víšgdo; Tvůj Vydřiduch; Tvůj Řimbaba; Těbůh JV; Snaž se. Tvé svědomí; Tvůj Já.; Tvůj; Tvůj Vyvrhel v. v. Nyní ctěný a vážený -; Váš starý zbrusu nový Babus; Tvoje součást. Jan, tfuj TAIBEL; Tvůj Vos – miuhelník; Tvůj Rumpálenáveskrzemdlesnickámenšíhorizont.
4. Spojené s jídlem: Pan Kmín z Hodonína; J. A. Buřt; Tvůj Karbanát Jiří.
5. Aluzivní: Tvůj Její pastorkyně; Tvůj Boleslav Něžný; Váš Zapadlý Vlastenec Voskovec; Dein Wilhel II; Ferry Kokos; Milý pán Ferry Kokos⁶; A PIŠKUMPRE A KRUCAJDA.
6. Neutrální: Tvůj přítel; Ahoj. Jiří Voskovec.
7. Cizojazyčná:

Jiří Farhouse Woskowitch,

písař, smutnej komik, nemohlo,

ale zase někdy vykuk. Hlavně vůl.

2.5 Slovní ironie (textová)

V korespondenci V+W lze rovněž nalézt hojné využívání nejrůznějších typů ironie. V následující části kapitoly vysvětlíme její podstatu a budeme ji zkoumat jako lingvistický fenomén. Jazyková ironie spočívá v ironických mluvních aktech, které jsou specifické tím, že v sobě skrývají svou negaci. Zároveň se snaží popřít určité skutečnosti, něco rušit a znevažovat (blíže viz Trost, 1997, s. 85). Ironii můžeme vyložit jako „hru na sdělení“ (srov. Nekula, 1991, s. 12), či dočasné narušení kooperace, jejímž základním předpokladem je upřímnost (srov. Nekula, 1990, s. 95). Právě tuto zásadu upřímnosti ironie

---

⁵ Farka byl profesor chemie na pražském reálném gymnáziu v Křemencově ulici, kde Voskovec s Werichem studovali.

⁶ „Vlastně jsem si tu figuru přivezl z Evropy, ze zábavního parku v Paříži. Potřebuji k Ferry Kokosovi než dvě rekvizity: klobouk a Voskovce. Klobouk takový, abych si ho mohl snadno narazit na uši“ (Werich, 1999, s. 217).

porušuje. Mluvčí, který je ironický, dělá náznaky a současně poukazuje na defektnost a nepravděpodobnost své promluvy (srov. též *hinting strategy*, Leech, 1983, s. 97), adresátovi dovoluje správně interpretovat intendovaný význam, respektive ho k tomu nutí. Díky těmto skutečnostem může adresát interpretovat skutečnou intenci produktora. „Produktor ironie napodobuje a paroduje (...) stylistické zvláštnosti, názory a postoje cizího mluvčího (slovník, syntagmata), které kontrastují s jeho vlastními nebo obecnými hodnotami“ (Nekula, 1990, s. 105). Ironie je nepřímým mluvním aktem, ironický mluvčí profiluje svoji promluvu tak, aby adresát interpretoval význam defektně použitých výrazových prostředků nepřímo (srov. Nekula, 1990, s. 107). Jedná se o „(...) opozici konvenčního užití jazykových prostředků a jejich neadekvátního aktuálního užití v konkrétní situaci či kontextu“ (Nekula, 1990, s. 96). Dále Nekula (tamtéž) uvádí, že ironie nevyužívá ustálené prostředky, ty jsou naopak podle něj v každém konkrétním případě odlišné. Ironii označuje za perlokuční akt, a také formu hodnocení, způsob zaujímání postoje. Domnívá se, že tento způsob souvisí se zdvořilostí, kterou vysvětluje jako důvod pro užívání nepřímých forem promluv.

Bečka (1946, s. 117) uvádí, že ironie je pro svou silnou citovost choulostivým prostředkem humoru. O humornosti ironie v širším slova smyslu je přesvědčen i Dvorský (1984, s. 107), který ji rozděluje na ironii humoristickou, jež se jevu vysmívá a odmítá jeho podstatu, a ironii satirickou vysmívající se dílčím stránkám jevu. Nejprostším druhem ironie v užším slova smyslu je podle Dvorského (1984, s. 108) „(...) užití takového pojmenování, které znamená pravý opak toho, co označuje věcně. Jde tedy o posun významu, v němž (většinou) kladně hodnotící rys dostává pejorativní smysl, o užití slova s opačným významem místo přímého označení negativního jevu.“

2.5.1 Signalizování ironie

Nekula (1991, s. 10) tvrdí, že signalizování ironie je to, co ji odlišuje od lži a co nám ji dovoluje interpretovat. Ironickým signálem se pak podle Nekuly (tamtéž) může stát fakticky cokoliv, protože, jak uvádí, ironie nemá vlastní výrazové prostředky, ani ji nelze vyjádřit explicitní performativní formulí. Ironie má svůj vlastní kód, tedy určitá slova, hlásky apod. signalizují, že mluvčí není upřímný a že je promluva míněna ironicky (srov. Nekula, 1991, s. 10). „Ve skutečnosti jde o nápadné části ironické promluvy, které zmínění

autoři označují jako ironické signály bez dalšího výběru a zpřesnění“ (tamtéž). „Zdůrazněním (...), může být všechno, co na výraz či vyjádření nějakým způsobem upozorňuje; např. připojování hlásek nebo jejich příznaku, neadekvátních afixů, vynechání, záměna a opakování hlásek apod.“ (tamtéž, s. 17). „Ironie neexistuje, není-li signalizována“ (tamtéž, s. 18). Ironii hodnotí jako nástroj komunikace, i když ji označuje jako pouhou „hru na komunikaci“.

2.5.2 Příklady využití ironie

Velmi často se využívá predikačních adjektiv a adverbii hyperbolického charakteru, které jsou v dané výpovědi příznakové s expresivním zabarvením (skvělý, výborný, perfektní, úžasný, super, parádní apod.). Nekula (1991, s. 14) uvádí, že Weinrich (1966) je označuje jako tzv. bombastické výrazy. „Jejich obdobou je předstírané litotes – nadsazená ‚skromnost, výrazu – kde se užívá negace (‚Vůbec nejsi mokrý‘ -> ‚Jsi hrozně mokrý‘) (...).“ (tamtéž).

V rámci ironie existuje i specifická podskupina nazývaná jako sebeironie. Charakteristickým rysem sebeironie je cíl mluvčího, a to zesměšnit sebe sama. Takový druh ironie je namířen k podavateli samotnému a k jeho vlastním nedostatkům. Vyskytuje se zpravidla v komunikaci důvěrně známých mluvčích, nebo v jednoznačných situacích.

2.5.3 Využití ironie a sebeironie v korespondenci V+W

Ironie je ve skutečnosti jistou formou humoru, kterou díky perfektní vzájemné znalosti mohli oba autoři využívat. Soudíme, že možnou příčinou jejího zapojování v korespondenci byly pravděpodobně pocity, které oba dva umělci v době psaní svých dopisů prožívali.

- „Tak jestli se zrovna teď tak cítíš – tak se s tím nedá nic dělat, dokud nezjistíš, proč se tak cítíš. Já opravdu dovedu jednoho povzbudit, že ano?“ (3. až 14. IV. 1946 - Voskovec Werichovi)
- „To jsou novinky, vid’? To jsem originální, že ano“ (V+W 1, s. 243, V.).
- „To mi to závidíš, vid’?“ (V+W 3, s. 308, V.).

2.6 Komika

Komika je do velké míry spjata s obrazotvorností a fantazií, tedy pokud si příběh či situaci živě představíme, reagujeme na ni smíchem. Charakteristickým rysem komiky je duplikace, reduplikace a rozdílnost mezi tím, co je reálné, a tím, co je pouze iluze. „Dublety vyvolávající komiku (...), svou inkongruencí (nesourodostí) vyvolávají buď údiv, nebo smích“ (Borecký, 2005, s. 147). „Reduplikace vytváří charakteristické dublety navozující napětí mezi reverzibilitou představ, jejich flexibilitou a rigiditou, harmonií a disonancí, tolerancí a intolerancí“ (tamtéž). Komika může být chtěná, úmyslná, pak nám pomáhá procitnout, jejím cílem je upozornit na věci, jež zevšedněly, nebo byly skryty. Do komiky řadíme zejména ironii, humor, absurditu a vtip, přičemž humor je označení ze všech nejmladší. Nejprve označoval tělní tekutiny, (i slzy), s komikou začal být spojován až v 17. století v Anglii díky dramatikovi Benu Johnsonovi (Borecký, 2000, s. 36). Původně tělní tekutiny se transformovaly do lidských povah.

Borecký (2000, s. 45) řadí teorie komiky do tří kategorií (avšak ani jedna z těchto teorií nepokrývá komplexní oblast komična). Jako první můžeme uvést teorie superiority, podle nichž smích vzniká získáním převahy jednoho jedince nad druhým – tato převaha může být až nepřátelská či agresivní. Prvními teoretiky tohoto přístupu ke komice byli Platon a Aristoteles.

Druhou kategorií je kategorie inkongruence, ve které je podstatou komiky určitá nesourodost, nepředvídanost, překvapivost prvků. Podle Vladimíra Boreckého existují dva významné důsledky inkongruence – údiv a smích. „Údiv vede k povznesení, k hledání filosofického, morálního nebo náboženského řešení inkongruence. Smích je pokleslou reakcí na neřešitelnost inkongruence“ (Borecký, 2005, s. 147).

Do poslední, třetí skupiny teorií spadá teorie relaxace, v níž je kladen důraz na uvolnění přebytečné energie a vnitřní osvobození. Za prvního představitele tohoto směru je pokládán Herbert Spencer.

Příčiny komiky

Komika má své primární a sekundární příčiny nebo jinak také podstatné a vedlejší rysy. Borecký (2005, s. 150) člení komiku podle obsahu do čtyř oblastí: animální, sexuální,

sociální a kulturní. Animální komika je zde spojována s personifikací zvířat nebo zoomorfizací člověka, kdy lidské rysy u zvířat vyvolávají směšnost. Sexuální komika se zakládá na rozdílnosti lidských pohlaví, patří sem jak rodinné, tak i partnerské vztahy. Ze sociální oblasti čerpá komika založená na konfliktech a rozdílech mezi jedinci odlišných sociálních rolí, jedná se například o třídní, kastovní a skupinové rozdíly mezi nimi. Poslední část tvoří kulturní témata, kdy komika spočívá rovněž v diferenci, která je v tomto případě etnická, kmenová, národnostní či duchovní. Komiku můžeme rozdělit na základě forem, ve kterých se vyskytuje. Dělíme ji podle Boreckého (2005, s. 150) od jednoduchých k složitějším:

1. Neverbální komika – patří sem gagy, gesta, mimika, žerty atd.
2. Verbální komika – nejběžnější forma, vyskytuje se například ve formě vtipů, anekdot, slovních hříček, parodií, mystifikací, ale i v dramatické formě (frašky, komedie, burlesky apod.).
3. Výtvarná forma – například různé karikatury, komiksy, grotesky a další.

Orientace komiky

Pro lepší orientaci ukážeme, jaký je rozdíl mezi jednotlivými druhy komických figur, mezi které řadíme naivitu, humor, ironii a absurditu. Tyto konfigurace komiky je třeba chápat jako invariantní polohy, které bývají dále modifikovány vedlejšími – formálními nebo obsahovými – rysy (srov. Borecký, 2005, s. 150).

1. Naivita se vyskytuje v případech, kdy jedinec vytváří komiku zcela bezděčně tím, že je příliš jednoduchý a prostomyslný. Je svému okolí směšný, aniž by si to sám uvědomoval.
2. Ironie je používána vědomě a záměrně, mluvčí se cítí být intelektuálně na výši, což ostatním demonstruje tím, že se jim vysmívá a pohrdá jimi. Doopravdy má na mysli opak toho, co říká, význam ironie je tedy implicitní. Za vážnou přetvářkou se skrývá žert.

3. Humor je svou podstatou jakýmsi opakem ironie, předmětem výsměchu totiž není okolí, ale jedinec samotný, je to vlastně sebeironie.
4. Absurdita je přesah „sebehumoristického“ vyladění zrušením jistot.

(Blíže viz Borecký, 2005, s. 157).

2.6.1 Specifika psané komiky

Vzhledem ke zkoumanému materiálu se dále zaměříme na zvláštnosti a zákonitosti komiky, která se vyskytuje v psané podobě, zejména na komiku, která pramení ze změny v pravopisu. Komicky může působit například čeština psaná pravopisem anglickým nebo francouzským. „Pravopis je konvence, jež má leccos společného s konvencí společenských zvyklostí. Drobné úchytky od takové konvence buď vůbec nepostřehneme, nebo je přecházíme s jistou nevrlostí jako kazy na dobrém díle. Jsou-li však tyto úchytky nápadné nebo nehorázné, budí náš smích“ (Bečka, 1946, s. 76). Rozdíl oproti mluvené komice je například v tom, že v písemném projevu není natolik patrná konkrétní situace, o níž produktor hovoří, recipient si ji představuje pouze ve své mysli a fantazii, není mu zprostředkována přímo, kontaktně, nýbrž na dálku, distantně.

3. Jazyková komika

Komika je jistým druhem obrany proti neúprosné skutečnosti, ta jazyková bývá někdy označována za komiku slov. Jde o humor, který je založený výhradně na povaze výrazových prostředků (srov. Pytlík, 1982, s. 119). Pytlík (tamtéž) do ní zahrnuje jevy týkající se lexika a slovníku. Podotýká, že ačkoliv se někdy stává hrou se slovy, jazykovou hříčkou, setkáváme se s ní obvykle v sepětí s dalšími druhy komiky: komikou situační a myšlenkovou.

„Jazyková komika umožňuje velké přehodnocení všech hodnot, přehodnocení, které si být jen skrytě přejeme ve skutečném životě, kde se nám pro ně ovšem nedostává potřebných sil“ (Brouk, 1941, s. 120). Je způsobena zvláštní povahou výrazových prostředků. Jazykové projevy jsou dvojí povahy, a to buď mluvené, nebo písemné. Vzhledem k tématu naší diplomové práce se soustředíme pouze na druhou z výše jmenovaných, tedy na skupinu jazykových projevů písemné podoby. V obou těchto skupinách lze najít mnoho styčných prvků, ale také určitá specifika komické kvality každé z nich.

„(...) neexistují vůbec žádná absolutně komická, avšak ani absolutně nekomická slova, tvary nebo syntaxe. (...) Zdroje jazykové komiky nejsou tedy nikterak omezené a jazyková komika je schopna k svým záměrům využít kdejakých slov, tvarů a skladeb“ (Brouk, 1941, s.76–77).

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že k vyjádření komického efektu lze využít celého jazykového slovníku daného jazyka, všech jazykových oblastí. Tatáž slova však mohou být v jednom kontextu komická, v druhém již nikoliv, což je podmíněno kontextem, ve kterém se slova nacházejí, rovněž povahou a vnímáním recipienta. Jazykové prostředky nemůžeme posuzovat izolovaně bez znalosti souvislostí, aniž bychom pochopili smysl jejich komičnosti.

Hovoříme-li o rozsáhlosti slovníku, kterým se autor snaží dosáhnout komického účinku, nelze určit, zda je účinnější slovník výrazově bohatý, či naopak výrazově chudší. Do komického lexikonu pak podle Brouka (1941, s. 40) patří mimo jiné zkomoleniny cizích slov, slova neobvyklá a nelibozvučná, rovněž pak slova s hláskovým přesmykem. Básnické tropy, použijí-li se v nepatřičném kontextu, mívají rovněž účinek komického rázu, některé

básnické figury působí komicky samy o sobě. Komické metafory se objevují v nejrůznějších sociálních nářečích. „Taktéž pak často se střetáváme v argotu a v různých hantýrkách s četnými, třebaže mnohdy obhroublými komickými perifrázemi, které jsou vlastně jen rozvitými metaforami“ (Brouk, 1941, s. 63). To se projevuje např. ve spojeních „šplouchá mu na maják“, „kape mu na karbid“ apod. Vtipné jsou i metaforické komické přezdívky, jež jsou v korespondenci V+W frekventovaně využívány. Autoři si dělali legraci mimo jiné i ze sebe samých a ze sebe navzájem, což ilustrují zejména narážky na stoupající věk a s ním přibývajícím zdravotní potíže.

Níže uvedeme výčet takových množin slov, které podle našeho názoru mohou být nejčastějšími zdroji komiky v korespondenci V+W. U každé z nich se pokusíme vysvětlit, z jakého důvodu mohou právě tato slova způsobovat komický efekt, a pokusíme se jejich funkčnost demonstrovat na příkladech jejich konkrétního užití oběma pisateli. Předem bychom rádi upozornili, že zařazení do skupiny slov bývá často komplikované, protože se v jedné větě či její části vyskytuje hned několik různých výrazů, které spadají do odlišných skupin (například archaismus vedle vulgarismu). Snažili jsme se vybrat takové příklady, které co nejlépe demonstrují vše, co jsme o skupinách, do kterých spadají, napsali.

3.1 Hovorová slova

Vyskytne-li se hovorový výraz v jiné než běžně dorozumivací slohové oblasti, bývá slohově příznakový. Můžeme si všimnout, že nejčastěji bývá dáván do kontrastu s knižním či archaickým jazykem, což začasť způsobuje komickou reakci recipienta. Dvorský (1984, s. 30) uvádí, že kontext rozhoduje i o komickém zabarvení hovorových slov užitých v přeneseném významu. Jiným příkladem, kdy hovorová slova mohou působit komicky, jsou situace, kdy se univerbismy se stejnou formální koncovkou nahromadí blízko u sebe.

- „Nemůžu ti říct, jakej ten dopis byl pro mne flastr na váš odjezd“ (V+W 1, s. 12, V.).
- „Dělej si z toho celýho maléru - a tím myslím z maléru, kterým je stárnutí, větší srandu a tím pádem měj míň vztek“ (V+W 1, s. 228, V.).
- „Je to strašně obtížný adekvátně ti o tom napsat“ (V+W 1, s. 17, V.).

3.2 Obecná čeština

Mezi další zdroje komiky můžeme zařadit výrazy obecné češtiny. Pro obecnou češtinu je příznačný poměrně chudý lexikon související s funkčním využitím tohoto útvaru. Dalším charakteristickým rysem syntaxe této variety češtiny je časté opakování slov (nejčastěji tzv. výplňkových) a jejich nadbytečnost, hojně se vyskytuje také nenáležitost vazeb. Pro tuto skupinu slov platí v podstatně stejná pravidla, jaká jsme uvedli výše u hovorových slov. Vyskytnou-li se výrazy obecné češtiny ve spisovném projevu, působí jako kontrastní prvek, což způsobuje komický efekt. V textu, který je psán celou obecnou češtinou, se mohou stát komickými, použijí-li se v přeneseném významu (blíže viz Dvorský, 1984, s. 55).

- „Jen udělám malej prolog, aby bylo jasno, že ta hra je vlastně satira na morbidní hry míněné vážně“ (V+W 1, s. 127, W.).
- „(...) chceš-li dál, musíš čumět hodiny na letišti nebo lítat do kolečka nad jiným, a i na bližší místa autem (...)“ (V+W 3, s. 50, V.).
- „Jinak z toho mám ze všeho špundus, neboli plamínek u prdele“ (V+W 1, s. 14, V.).

3.3 Archaismy

Brouk shledává silnou komickou působivost v archaismech a v archaických vazbách (1941, s. 40–41). Archaismy neboli slova knižní (zahrnujeme do nich i víceslovná pojmenování a frazémy), jsou přímým opakem výše uvedené množiny slov obecně českých. Archaizována bývá i stránka stylistická, zejména slovosled, dále pak stránka tvaroslovná, nejdůležitější je však výběr prostředků. Jejich specifičnost tkví zejména v tom, že se na rozdíl od jiných skupin slovní zásoby již v komunikaci běžně nevyskytují a bývají ve všech kontextech (vyjma textů ze starší doby) silně příznakové. Je tedy logické, že jsou právě tato slova mnohdy využívána ke komickému efektu. Avšak se stoupající frekvencí jejich užití se komické zbarvení mění či postupně ztrácí. Naopak při aktualizaci těch knižních výrazů, které jsou vnímány jako klišé, tato slova komického účinku nabývají. „Komický účinek knižních slov je o to větší, čím větší je rozpor mezi předmětem a jeho pojmenováním“ (Dvorský, 1984, s. 34).

Skupina slov archaických se řadí k „vyššímu“ stylu a intenzita jejich knižnosti může být různá, ať už plyne z povahy recipienta či obecného rozšíření tohoto slova. Pro slova knižní je charakteristická multiverbizace (stejně jako pro slova hovorová univerbizace). V případě, kdy se užije víceslovného pojmenování v neobvyklém smyslu, například v přeneseném významu, bývá důsledkem komický efekt (blíže viz Dvorský, 1984, s. 35).

Jednou z možných příčin toho, proč nám někdy připadá použití archaismů (zejména v neobvyklém kontextu) směšné, může být jejich nelibozvučnost, nebo obsahová a asociativní stránka (srov. Brouk 1941, s. 69). Podle Jelínka (s. 78) se „(...) u Voskovce setkáváme často v přísudkové funkci se jmennými tvary adjektiv, a to i v těch případech, kdy taková knižní forma v dnešní češtině již zanikla.“ Autor (tamtéž) dále uvádí, že v případě, kdy se přičestí trpné dostane do funkce jmenného přísudku, text nabývá knižní stylistické povahy. Ještě větší archaičnost textu pocítujeme, když se tyto jmenné tvary hromadí. Dalším knižním prostředkem, kterého si můžeme v korespondenci všimnout, je předmětový genitiv.

Voskovec s Werichem se snažili zdůvodnit, proč nám archaická slova mohou připadat komická: „(...) zrezavěly kdysi vyleštěné hrany ustálených termínů jako ‚stříbropěnná Vltava‘ nebo ‚matička stověžatá‘ či ‚prkna, jež znamenají svět‘. Není opravdu možno si jinak vyložit metamorfózu podobných výrazů. Nelze pochybovat o tom, že byly doby, kdy nikoho nenapadlo se jim smát. Smějeme-li se jim dnes, je to jen proto, že je nepoznáváme, protože se pokryly vrstvou rzi, vrstvou humoru, který se na nich usadil. Stejný osud očekává řadu dnes ještě krásně poniklovaných termínů a pojmů, které vyslovujeme s dokonalou vážností“ (Humor na scéně a jeho chemie, 1970, s. 634). Níže uvádíme několik příkladů zapojení archaismů v korespondenci V+W:

- „(...) americké divadlo jest v prdeli“ (V+W 3, s. 106, W.).
- „Jsem nadšen a obrozen tebou“ (V+W 3, s. 47, V.).
- „Jeníku můj speciální, tak ti konečně mohu zase jednou odpovědět na dopis, byť kratinký, leč ó, jak kýžený“ (V+W 3, s. 199, V.).

Voskovec s Werichem používají i enklitické -ť (příklonku), které má ve větě funkci zdůvodnění:

- „Své švakruši to posílat nechci - jeť hnusňoučká“ (V+W 1, s. 158, V.).
- „Jsémť dietně hladov a proto též podroušen z kapky vína“ (V+W 1, s. 157, V.).
- „Jsmetť poserové“ (V+W 1, s. 263, V.).

Komický efekt může mít užití až nepřiměřeně strojené a spisovné mluvy na místě, kde bychom jej nečekali. Neméně komický účinek způsobuje hyperkorektnost:

- „(...) leda že bych želel mládí uběhlého a to nikam nevede, to jsis jistě vším!“ (V+W 2, s. 15, W.).
- „Byl bych Vám velmi vděčen, kdyby jste mi laskavě napsal své návrhy“ (V+W 2, s. 383, Vostrý)

V korespondenci se rovněž můžeme setkat s tzv. pseudoarchaismy, výrazy, které jako zastaralá slova pouze vypadají. Tato aktualizace, reagující patrně na přesycenost zmechanizovanými projevy všedního života (srov. Dvorský, 1984, s. 62), přináší opět jistý komický efekt:

- „Aťsi jaksi, jsem rád a - řekněme pyšen, že v tom jsem“ (V+W 3, s. 141, V.).
- „Jak vidíte, dědeček je hněviv na pokrok“ (V+W 2, s. 14, V.).
- „Sedím nah a otlý a potím se a zapáchám - po půlnoci.“ (V+W 1, s. 297, V.)

3.4 Odborná slova

Odborný styl se od ostatních funkčních stylů liší například sklonem k multiverbizaci. Dalším charakteristickým projevem odborného stylu je použití předložkových výrazů s přesnějším významem, než jakého je v běžném dorozumívání potřeba. Na neposledním místě je textům tohoto stylu vlastní hojné využívání opisných trpných tvarů a podstatných jmen slovesných. Takováto slova se v textu nadbytečně hromadí a mohou působit nepřirozeně, často až nesrozumitelně, což bývá jeden z důvodů parodování takovýchto „slovních shluků“, kdy se zesměšňují jazykové i obsahové nedostatky. Pro tvůrce

komického textu bývají častým zdrojem komiky odborné slovníky nejrůznějších profesí, díky nimž vyjadřují skutečnosti běžného života termíny určitého okruhu lidí. Jedním z důvodů parodování „odbornosti“ dvojicí V+W je snaha o to, aby spolu se svým kritickým postojem k jazykovým prostředkům analogicky zaujímali kritický postoj ke společenským otázkám, a aby vynikl parabolický smysl sdělení (srov. Dvorský, 1984, s. 40).

Obecně vzato komicky působí užití výrazu z určité stylové vrstvy (úřední, žurnalistický, vědecký styl) v případě, kdy je ho užito nemístně, nenáležitě, k nějakému jinému účelu, než je obvyklé. Tento kontrast a porušení norem v nás může vyvolat smích, tedy přirozenou lidskou reakci na něco, co jsme neočekávali. V+W užívali úřední formulace a žurnalistické obraty, zesměšňovali je pomocí historických alegorií, a tím odhalovali jejich bezobsažnost (srov. Pytlík 2000, s. 31). Také ve své korespondenci parodovali úřednický text, zejména „nečeskost“ jeho vyjadřování. Tuto schválnost lze vytušit z frekventovaného užívání odkazového zájmena *týž*, tentýž (blíže viz Jelínek, 2008, s. 83).

- „Sláva, že máš Renaulta a chválíš si téhož“ (V+W 2, s. 83, V.).
- „Obdržel jsem tvůj dopis z 3. t. m. A tímto tentýž zodpovídám“ (V+W, s. 19, V.).
- „Nelze mít koláč a sníst tentýž“ (V+W 1, s. 55, V.).

Velmi nápadně se místy projevuje snaha autorů napodobit a parodovat jazyk komunismu, zejména jeho publicistiky, a to za účelem jejího zesměšnění:

- „P. S. u Zdeničky zdůraznit soustavnost činnosti.“ (V+W 3, s. 46, W.).
- „Budu mít také schůzku v nejbližší době na nejvyšší úrovni a hodlám tam nanést otázku tuto“ (V+W 2, s. 71, W.).
- „Váženy soudruhu, dovolte mi nyní, abych zhodnotil, co jsem napsal:
Vysvětlil jsem Ti důvody.
Ujasnili jsme si dílčí problémy.
Doufám, že nikdo nemá připomínky“ (V+W 1, s. 138, V.).

3.5 Využití cizích jazyků

Další skupinu slov, jež jsou často užívána v komických textech, tvoří slova cizího původu, u nichž může komicky působit například odlišnost po stránce grafické. Dvořák popisuje (s. 42), že se cizích slov k účelům jazykové komiky vlivem zvláštnosti významové stránky užívá po celé generace. „Cizí slova mohou se stát komickými i asociacemi, které u Čechů vyvolávají“ (Brouk, 1941, s. 48). „Komicky mohou působit i slova cizího původu, anebo skladby, utvářené podle cizojazyčných vzorů, neboli tak zvané barbarismy“ (Brouk 1941, s. 44). Za podstatu jejich komického efektu pokládáme fakt, že nám cizí výrazy mohou připomínat nějaká slova z češtiny. Jedná se tedy o jakýsi specifický druh homonym, která mají v každém jazyce jiný význam. Stupeň komičnosti slov nevhodně přejatých z cizího jazyka, tzv. barbarismů, nebo slov vytvořených podle cizího vzoru, záleží především na kontextu, ve kterém jsou užita, dále pak na povaze recipienta - někoho mohou pobouřit, jiného pobavit.

Od cizích slov pak můžeme odlišit i další podskupinu, a to makaronismy, které spočívají ve střídání několika jazyků v jednom textu či promluvě. Slova, která se v případě makaronismů využívají, nemusí být nutně z jednoho konkrétního jazyka, mívají podobu cizích slov s českou koncovkou či naopak dávání cizích koncovek ke slovům domácím.

Ne všechny makaronismy lze považovat za příznakové, některé se staly běžnou součástí slovní zásoby českého jazyka, jako například výrazy vědátor či synátor. V rámci skupiny můžeme rozlišit podskupinu tzv. pseudoetymologických slov, u kterých je podstatou mylný etymologický výklad. Podle Dvorského (1984, s. 49) je tento způsob „(...) založen na známé zkušenosti, že ignorujeme-li cizí původ slova a hledáme v jeho hláskové struktuře základy českých slov, případně nepříbuzných slov cizích, objevíme – pokud na tuto hru přistoupíme – nečekaně vtipné souvislosti.“ Voskovec s Werichem využili komiky „pseudoetymologie“ například tím, že „přeložili“ citáty či frazeologismy z cizího jazyka.

Stejně komického efektu dosáhneme, uvedeme-li v souvislost dvě slova, jež jsou etymologicky příbuzná, avšak významově odlišná (např. diktovat a diktátor). Stejně tomu je i u cizích slov, která znějí velmi podobně – těch se pak často užívá ke komické záměně v ustálených spojeních (blíže viz Dvorský, 1984, s. 50).

Dvojice V+W s oblibou vytvářela „nová“ cizí slova, a postupovala při tom různým způsobem. Prvním z nich jsou slova s neexistujícím slovním základem, dále jsou to slova odvozená od cizího základu, ale počeštěná, nebo slova s českým základem, která obdržela domácí příponu. Všechny výše uvedené příklady vedou ke komické mystifikaci, že tato slova skutečně existují. Zvláštností syntaxe V+W je zřídka se vyskytující užití českých předložek v anglické postpozici, což můžeme vidět na následujícím příkladu: „(...) kraj, který mé oko opustilo čtvrtstoletí před (nechutný anglicismus)“ (V+W 2, s. 15, W.).

V korespondenci V+W se výrazy z různých jazyků často proplétají, mixují a bývají počeštěňovány. Někdy jsou celé části vět (místy i celé věty) psány v cizím jazyce, nejčastěji jsou zde zastoupeny anglicismy (což je zapříčiněno hlavně jejich společným pobytem v USA za války a poválečnou emigrací J. Voskovce tamtéž), germanismy a latinismy. Často to bývají textové orientátory (at any rate, by the way, at least) a zdvořilostní fráze.

3.5.1 Anglicismy a amerikanismy

Také časté užívání anglicismů a amerikanismů patří k jejich jazykové hře, podle Ladislava Matějky jde o jakousi parodii na krajanskou „čechoameričtinu“ (srov. V+W 1, s. 8).

Co se týče aplikace anglických idiomů, je u V+W typické, že používají spíše syntaktické schéma, na němž je idiom založen a které jim slouží jako model, jež pak obsazují anglicismy, počeštěnými výrazy i čechismy (srov. Hoffmannová – Hoffmann, 2007, s. 108). Frekventovaně se vyskytuje variace na fráze „keep posted“ a „keep informed“, a to jak s původními anglickými výrazy, tak s výrazy počeštěnými a v jejich různých kombinacích, kterými své dopisy obohacují:

- „(...) a že ho budu keepovat informed“ (V+W 3, s. 160, V.).
- „Jak jsem slíbil, budu tě držet informovaným, ač zatím furt není nic rozhodnuto“ (V+W 3, s. 233, V.).
- „Píšeš, že mě budeš keepovat posted, ale nekýpuješ“ (V+W 3, s. 323, W.).

V korespondenci V+W jsou využívány i další anglické frazémy v různých obměnách:

- „Ale špatně se mi žilo a bylo a seekoval jsem svou identitu (...)“ (V+W 3, s. 174, W.).

- „(...) su prase Kopřivář, že jsem Vám nedropnul lajnu dřív (...)“ (V+W 2, s. 12, V.).
- „Hlavně spi dost, nevorýruj se, tejkuj všechno ýsy“ (V+W 1, s. 116, W.).

Jinou skupinou anglicismů, kterou uvedeme, je množina slov, která jsou počeštěná:

- „Jsem tudíž naprosto puzzlován“ (V+W 2, s. 91, V.).
- „(...) lividózní, spíčlesní - zkrátka bezsebózní odporem a beznadějí (...)“ (V+W 3, s. 238, V.).
- „(...) počítaje v to orchester Karla Vlacha, který tři hodiny džemsešoval v bytě“ (V+W 3, s. 264, W.).

Objevuje se i vysvětlení anglického výrazu: „Momentálně, právě včera se vyskytl filmový nibble. (Víš, co to znamená, ne? To se skutečně v profesi říká, když je nikoli dosud nabídka, ale takové očuchávání, no, jako když ryba začne ťukat do toho vnadidla“ (V+W 3, s. 26, V.). Občas je využit anglický ekvivalent českého slova či slovního spojení: „Cítím se však neobyčejně dobře - vše pozorováno - (all considered), takže si nečiň starostí. Jak to dopadne, je kohokoli hádanka, (Anybody's guess.)“ (V+W 3, s. 141, W.).

Jako poslední příklad využití anglicismů v korespondenci Voskovce a Wericha uvádíme věty a souvětí, které jsou až na několik anglických výrazů či slovních spojení psané převážně česky. Anglické výrazy či slovní spojení nejsou počeštěny, zachovávají si svou původní podobu:

- „Seděli bychom, a pozorovali jak šubrtky go by.“ (V+W 2, s. 30, V.).
- „Dycky si byl chytřejší než já, dammit!“ (V+W 3, s. 294, Z.).
- „As i was saying, někdy si říkám, jakou jsem to měl co dítě a chlapec kliku (...)“ (V+W 2, s. 20, V.).

3.5.2 Latinismy

V textech jsou přítomné také frazémy z jiných jazyků, například z latiny. V následujícím příkladu se jedná o aluzi na známý latinské rčení „per aspera, ad astra“ tedy „přes překážky k hvězdám“: „Ale někdy činím myšlení - vlastně činím stále více i přes hrubší aspera

a bližší astra- činím myšlení o různých věcech a osudech a je mi líto, že neumím psát líp.“ Nejčastěji však bývají zapojovány odborné latinské výrazy z názvosloví nejrůznějších vědních oborů, například ze zdravotnictví či z přírodopisu:

- „Tedy ARTHRITIS, tidis, Fem. Neboli pakostnice, krásné to slovo. To sis všim, že všechny choroby, bolesti a nepřístojnosti jsou gramaticky feminine? (V+W 3, s. 382, V.).
- „Je to zřejmě Pták Ohnivák, také zvaný Hovnivák, neboli Nasranec chocholatý, někdy též Zlostizob kropenatý (Aquila furiosa, polcodotata)“ (V+W 3, s. 246, V.).
- „Je to zajímavé, že se mutatis mutandis v tom Semaforu opakuje naše vlastní historie, a umělecký vývoj nadiktovaný přímo publikem a tlakem doby“ (V+W 3, s. 27, V.).

Frekventovaně se v korespondenci skloňuje latinské adverbium „ITEM“ znamenající též, totéž, podobně. Nejčastěji bývá umístěno na počátku věty a zakončeno dvojtečkou. Uvozuje tak většinou nové téma, o kterém chce pisatel něco sdělit. V následujícím příkladu je dokonce tento výraz zvýrazněn podtržením a různě obměňován:

- „ITEM: Náš agent“ (V+W 2, s. 193, V.).
- „VELE-ITEM: Tvůj rozbor problému společného vystoupení ve Fasádu“ (V+W 2, s. 245, V.).
- „SUB-ITEM 1: Napíšu jim, Dillii, teď omluvné slůvko za zpoždění odpovědi, že se tě vyptávám na nějaké redakční detaily stran toho návrhu na druhou knihu, že v podstatě souhlasím s podmínkami, ale chci znát tvé stanovisko k výběru her, atd.“ (V+W 3, s. 427, V.)

3.5.3 Germanismy

Kromě latinského jazyka se často setkáváme i s výpůjčkami z jazyka německého, které se v korespondenci vyskytují také v různých podobách – buď počeštěné, nebo v původním znění:

- „Pokud mě se týče, alles in Ordnung“ (V+W 3, s. 85, W.).
- „CAPUT! CAPUT! HILFE!“ (V+W 2, s. 245, V.).

- „Nechci ti kazit čtení a prozrazovat aktšlusy atd.“ (V+W 2, s. 131, V.)

Pro korespondenci V+W je příznačné, že Němci jsou pisatelům zdrojem komiky, a to při napodobování specifické německé výslovnosti češtiny:

- „Všecko pochopila, všecko uznávalo - bylo se kluka tolerantnymu, no nicht? Ale musela ste napsat - žíkala - püt Preziziön Donnerwetter!“ (V+W 3, s. 273, V.).
- „Mít ten ustavičnej discomfort a ekelhaft, to musí bejt děsně depresivní. No a ta tasemnice - to je opravdu schválnost ze strany Der Pšíroda“ (V+W 3, s. 224, V.).
- „(...) Rundschau nebo jak se tomu šíkala (...)“ (V+W 3, s. 110, V.).

3.5.4 Rusismy

V menší míře než anglicismy a germanismy najdeme v dopisech V+W několik rusismů. Ty jsou přepsány z azbuky do latinky a mnohdy počestěny, hlavně při skloňování. Někdy jsou dokonce parafrázovány:

- „Se sobakem, kterému chvost nenarovnáš, jsem se sešel ve Francii“ (V+W 2, s. 16, W.).
- „Abych změnil ‚syžet‘, jak se teď písává ve staré vlasti podle vzoru ‚butěbrót‘ (...)“ (V+W 3, s. 137, V.).
- „Jmenuje se LEWIS BROWN a je to óčeň kulturnyj čelověk - leč nikoli snob, a s velikou pokorou“ (V+W 3, s. 309, V.).

3.5.5 Slovakismy

Svébytné místo mají mezi ostatními jazyky zastoupenými v korespondenci V+W i výrazy ze slovenského jazyka. Sám editor Ladislav Matějka píše na začátku 3. svazku korespondence V+W: „Slovensko se stává v korespondenci tématem, anebo spíše předmětem vtípkování česko-slovenskou makarónštinou“ (V+W 3, s. 15). Níže uvádíme několik příkladů:

- „Ovšem netřeba se rozčilovat vraví liekar, len trpezlivě (...)“ (V+W 3, s. 45, W.).
- „Čo būdě - būdě“ (V+W 3, s. 101, V.).

- „Pokud jde o vaše osudy během dlouhého mlčení mezi pány riaditeli Oslobodeného dievadla i s Kašpárkom Martenom - senzáciou to pro děti, bol som na dielšom súcnu (to je podle východoslovenského nářečí „pobyť”) (...)“ (V+W 3, s. 306, V.).

3.6 Neologismy

Brouk v neologismech spatřuje komický potenciál zejména, pokud se nevžijí (1941, s. 41). Dále uvádí: „(...) novotvary jsou často vytvářeny a užívány čistě pro komický účinek“ (tamtéž, s. 43). Slova nová, která se ještě mezi uživateli neujala, na nás mohou působit komicky. Avšak poté, co se tato slova adaptují, ztrácejí svůj příznak komičnosti a stávají se běžnou součástí jazyka. K některým neologismům se můžeme stavět indiferentně – někomu mohou připadat směšné, jinému nikoliv. Mnohdy záleží hlavně na tom, jaké asociace v jedinci vyvolávají a na kolik daný výraz zní nelibozvučně či vulgárně.

Značnou část neologismů, které mohou působit komicky, tvoří kompozita. Už jen fakt, že vznikají povětšinou napodobením již existujících složených slov, podporuje jejich komický efekt, který je ještě posilován srovnáním se slovem, jež mu sloužilo jako vzor při vytváření (blíže viz Dvorský, 1984, s. 63). U některých těchto neologismů pochopíme jejich komický smysl až z kontextu, ve kterém se nacházejí.

I dvojice V+W vydatně využívala neologismů k jazykové komice. Způsob jejich tvoření spočívá ve využití běžných slovotvorných postupů, které se při vytváření nových slov používají, ovšem k vytváření novotvarů si oba umělci cíleně vybírali právě taková slova, která na sebe po jejich přetvoření upoutávají pozornost a znějí komicky. Nezaměřovali se na jeden slovní druh, neologismy, jež vytvářeli, byly povětšinou substantiva, adjektiva (někdy desubstantivního charakteru) a verba (mnohdy deadjektiva). Jelínek (2008, s. 83) uvádí, že několikrát zaznamenal užití nelogické dvojice jednak – druhák: „(...) to by bylo jednak snadné, rychlé – druhák, myslím strašně žádoucí a úspěšné v ČSSR (...)“ (V+W 2, s. 68, V.), „Těsně před tím mě operovali, to Ti Kubíček nemoh vyřídit, jednak proto, že byl v Americe, a druhák, chlapének zesenilněl“ (V+W 3, s. 341, V.).

Můžeme se setkat i se smyšlenými víceslovnými pojmenováními, která oba pisatelé s oblibou využívali při snaze napodobit odborné názvy. Dalším druhem neologismů vyskytujících se v korespondenci V+W jsou ty, které jsou utvořeny odvozováním

(nezaměstnavatel, častičičičičika, lejtkatý, ...). „Komický efekt vzniká tam, kde se užije předpony analogicky s případem jiným, a slovo existující se konfrontuje s nově tvořeným, např. kušovat a pišovat (V+W) (...)“ (Dvorský, 1984, s. 66). Značnou část neologismů vyprodukovaných autorskou dvojicí V+W tvoří hybridní odvozeniny od cizích slov, o kterých už jsme se zmiňovali výše.

- „Je teď ve státním šilenčinci v New Jersey, je to tam hrůzá...“ (V+W 2, 29, V.).
- „A že děláte práci dobrou, mi potvrdil Ustinov, se kterým jsem mluvil dálkomluvičem, čili dálkomluvil, (...)“ (V+W 1, s. 82, W.).
- „To je po letech hovorů s tydlitáty, holajzodáry, šmukýřníky, s pimprprdy, paranoidofrcály a opicemi veliká úleva“ (V+W 1, s. 253, W.).

Můžeme si povšimnout, že v rámci neologismů vznikala i značná část abstrakt:

- „Tak to byl ITEM: VUBECNO“ (V+W 3, s. 277).
- „(...) zdá se, že absolutní NIC neboli NUDNO z tvého starého snu (...)“ (V+W 1, s. 85, V.).
- „ITEM: všeobecnó“ (V+W 3, s. 24, Z.).

Velmi zajímavým jevem, kterého si můžeme všimnout, je vyskytování se zvláštností při psaní data, a to pouze z Voskovcovy strany. Jedná se o přidání latinské koncovky -us k českému názvu měsíce s následným skloňováním podle českého deklinačního systému:

- „13. březnuse, 71“ (V+W 3, s. 141, V.).
- „Neděle 24 lednuse“ (V+W 3, s. 135, V.).
- „10. lednuse, ale bez medusu“ (V+W 2, s. 253, V.).

Voskovec provádí změny v datech i jinými způsoby:

- „Je před svatvečerem, t.j. 23. prosíka 63 v noci (...)“ (V+W 3, s. 71, V.).
- „Neděle, 10. trpna“ (V+W 3, s. 65, V.).
- „Je někýho května - asi 11“ (V+W 3, s. 308, V.).

3.7 Dětská a mazlivá řeč, deminutiva, eufemismy

V případě této podskupiny nelze přesně definovat, kdy způsobuje komický efekt a kdy nikoliv, opět záleží především na situaci, ve které jsou dětské a mazlivé výrazy či deminutiva použity. To dokládá i Brouk (1941, s 73): „Jak se zdá, nejsou nejspíše žádná slova absolutně komická.“

Eufemismy, slova zmírňující či potlačující jistou nepříjemnou či citlivou vlastnost určitého jevu, se rovněž mohou stát prostředkem jazykové komiky, a to zpravidla v případech, kdy mezi jevem původním a jevem nahrazujícím panuje příkrý rozdíl (srov. Dvorský, 1984 s. 68). Komičnost se násobí, je-li použito několika eufemismů za sebou, nebo jsou-li stupňovány. Jiří Voskovec využívá deminutiv výrazně častěji než Jan Werich, což však může být způsobeno i tím, že Voskovcových dopisů je v celé korespondenci V+W oproti Werichovým více. Níže uvádíme několik příkladů z jejich vzájemné korespondence.

- „To je klika, že ten můj překládek o šašcích se tak trefil právě do toho, na čem pracuješ“ (V+W 2, s. 28, V.).
- „To jsou holt strašně komplikovaný tóny a půl-tóny, ba čtvrt-tóny - a jeden dopísek to neobsáhne“ (V+W 2, s. 12, V.).
- „Albee se líbil hrozně Zdeničce, znáš její slabůstky pro chlapečky“ (V+W 2, s. 71, W.).

Křestní jména bývají v korespondenci V+W upravována do zdrobnělin: „Zdenkulinka“; „Janule“; „Janovídka“; „Fankydóra“; „Fančuléza“; „drahé Jenítko, podle vzoru kružítko, či razítko, ba i kvítko - taky průhledítko“.

3.8 Dialekt, argot, slang

I v případě dialektu platí ve vztahu ke komičnosti podobné zákonitosti. Velmi záleží na tom, ke které nářeční skupině recipient patří či zda spadá do některé sociální skupiny, pro niž například využívání argotu není nikterak výjimečné. Naopak jedinci, který na tuto substandardní varietu češtiny není zvyklý, může připadat komická neobvyklost slovních

výrazů a syntaktických vazeb. Svůj vliv mívá i nelibozvučnost a obhroublost této mluvy, dále pak asociace, které se nám u jednotlivých slov vybaví (blíže viz Brouk 1941, s. 74). I v korespondenci V+W se můžeme setkat s dialektem, například z východomoravské nářeční skupiny: „(...) su prase (...)“ (V+W 2, s. 12, V.). Objevují se ale i další dialekty a interdialekty: „(...) poděkovaly ti mé céry za dopis?“ (V+W 3, s. 171, V.) „Běru na vědomí“ (V+W 3, s. 159, V.). „JINÝ PRAVIDLO PRO NAŠINCE NEJNI“ (V+W 3, s. 67, V.). Frekventovaně se zaměňuje akuzativ životných substantiv maskulin, nejčastěji se smyslem satirickým: „Podívej se na všeljaký vrstevníci (vrstevníci v množném akusativu musí být podle vzoru: ‚viděla jsem tam čtyři prima důstojníci‘) (...)“ (V+W 3, s. 165, V.).

Brouk (1941, s. 51) uvádí, že zeměpisná a sociální nářečí: dialekty, slangy a argot, lze považovat za největší zdroj komických tvarů a slov. Slangová slova nám mnohdy připadají komická, vznikají totiž většinou v touze po ozvláštňení, mluvčí se snaží pojmenovat určitou skutečnost nově a neotřele. Existuje nespočet jejich druhů a rozsah jednotlivých slangových slovníků se různí. Mezi nejrozšířenější patří slang studentský (žákovský), jenž prochází neustálým vývojem (srov. Dvorský, 1984, s. 57). Komika slangu je obvykle založena na přenesení významu slova. V rámci slangu se vyskytují slova již existující, ale pro konkrétní skupinu lidí mající ještě jiný, přenesený význam, dále pak slova, jež vznikla odvozením od slovního základu určitého výrazu, a v neposlední řadě slova úplně nová. Nejčastější variantou vzniku slangismů bývá odvození a přidání různých přípon (-ák, -ačka, -oun, -ec apod.). V korespondenci V+W se mimo jiné vyskytují divadelní slangismy:

- „(...) což by znamenalo pobírat plnou gáži bez práce po dobu runu hry - ale nesměl bych nic jiného dělat“ (V+W 1, s. 129, V.).
- „Stran tvých poznámek, co a jak jsem si měl či moh' koupit za svůj foršus (...)“ (V+W 1, s. 202, V.).
- „Ustavičně ji improvizuju, a tak to půjde dál, až se mi nějaký na beton angažmá posere, protože na tom datumu bude sedět Smrťák a řekne: Moment, tuhle benefici mám zadanou já“ (V+W 3, s. 51, V.).

Argotická jsou taková slova, která přežila svůj původní význam (snahu deklasovaných osob šifrovat skutečnost) a v současné době se stávají aktualizačním prostředkem. Mají znatelně menší komický účinek než slangismy, ale i u nich můžeme narazit na určité

výjimky. Někdy se stávají základem při vytváření nových slov nebo obměnu slov argotických (srov. Dvorský, 1984, s. 59). Hranici mezi vrstvami výše uvedených slov (argotismů, slangismů a hovorových slov) nelze přesně určit.

- „Já mám furt bengály doma - ale moc se nestrachuj, vše se vystříbří - držím se statečně a analyzuju se se vší silou“ (V+W 1, s. 13, V.).

3.9 Vulgarismy

Slova vulgární a obhroublá, která se vyznačují svou expresivitou a záporným citovým příznakem, mohou v kontrastu se spisovným či archaickým jazykem působit komicky. Humorného efektu dosáhneme tehdy, je-li jejich původní hrubost redukována či úplně potlačena. Prostředkem jazykové komiky se vulgarismus může stát i v případě, kdy je využit k charakteristice postavy. Vulgarismy se stávají součástí aktualizovaných frazémů, což s sebou přináší humornou reakci recipienta. Považujeme za důležité zmínit fakt, že jednotlivé vulgarismy obsahují různý stupeň expresivního příznaku a ne všechna slova tak mají stejně humorný efekt; zpravidla se ke komickému účelu používá těch, která jsou méně drsná. Komika vulgárních slov, ze kterých se jejich původní obhroublost téměř či naplno vytratila, je nesporná. O míře vulgárnosti rozhoduje mimo jiné kontext, ve kterém se nacházejí. Pytlík (1982, s. 120) tvrdí, že „(...) není nic nového, že každá nadávka je vlastně skrytá metafora, v níž jazyk vsakuje situační náladu plnou emocí a stavů extatických.“

Hovoříme-li o vulgarismech, neměli bychom opomenout zmínit nadávky, tedy hrubé a urážlivé metafory užití k pojmenování osob, zvířat, věcí a abstrakt (srov. Dvorský 1984, s. 77). Nejfrekventovaněji využívaná jsou jména zvířecí: vůl, prase, kráva atd.; dále pak předměty denní potřeby: bačkora, poleno, jelito, trdlo, ... a názvy osob fyzicky či duševně chorých: „mrzák“, „debil“, „idiot“ apod. Takovýchto skupin existuje ještě mnohem více, my jsme vyjmenovali jen určitou ilustrativní část.

Výše uvedené a další podobné výrazy se mohou stát prostředky jazykové komiky v případech, kdy se zbavují svého hrubého a vulgárního smyslu (tamtéž). Není však snadné určit hranici, kdy už se tato slova stávají komickými, a kdy ještě zůstávají vulgárními. Obecně platí, že čím víc je nadávka originální a neotřelá, tím víc je komická. „Vrcholem je užití nadávky prakticky v témž smyslu, v jakém se realizuje ironie, tj. s opačným zde tedy

lichotivým nebo mazlivým zabarvením“ (Dvorský, 1984, s. 79). Podle Dvorského (1984, s. 82) bývá v některých případech účinnost nadávky zesílena užitím přívlastku (většinou shodného adjektivního). Podobný význam vidí i v užití číslovky „jeden“.

Voskovec s Werichem se ostřejším výrazům nebránili a frekventovaně je zakomponovávali do svých dopisů. Považovat je za nadávky či urážení jednoho z dvojice druhým by bylo liché, a to z důvodu vzájemného hlubokého přátelského vztahu, který mezi sebou udržovali. Ve vytváření vulgarismů byli V+W (podobně jako u všech ostatních druhů slov) velmi vynalézaví. Tvořili nadávky ze slov již existujících, ale také odvozovali nejrůznější podoby vulgarismů nových:

- „Do prdele, to mám vztek!“ (V+W 3, s. 224, V.).
- „Jsou to přece hovada, ani ne kurvy, hovada“ (V+W 3, s. 45, W.).
- „Jednak jsme se po představení bavili o tom, jak kdy kdo prosral představení, a já pak druhý den prosral „Caesara“ poprvé v životě - ale to je nedůležité“ (V+W 1, s. 82, W.).

Protože je pro celou korespondenci V+W příznačná přítomnost mnoha rysů mluveného jazyka, má v ní své zastoupení i výraz „vole“, kterým se místy oba pisatelé vzájemně oslovovali:

- „Eště's to vole nepochopil?“ (V+W 1, s. 170, V.).
- „Tak proč ses vole stěhoval?“ (V+W 1, s. 171, V.).
- „To není, chápej, kritika, ty vole, jen suchá konstatace a údiv nad tím, jak složitá je lidská osobnost“ (V+W 2, s. 20, V.).

3.10 Synonyma

Slovní prostředky stejného nebo podobného významu mají v jazykové komice bohaté využití, a to díky existenci výše zmíněných druhů slov (archaismů, vulgarismů, slov odborných, hovorových atd.). I v korespondenci V+W si můžeme všimnout, že v případě, kdy je z existujících synonym vybráno takové, které tvoří v daném kontextu pokud možno co nejvyšší kontrast, je toto slovo původcem komického efektu.

Jiné metody využívá jazyková komika založená na výběru takových synonymních výrazů, jež upoutávají recipientovu pozornost na vnitřní nebo vnější vztahy mezi jazykovými prostředky (blíže viz Dvorský, 1984, s. 85). Hromadění synonym v těsné blízkosti přispívá nejen ke komickému účinu, ale i k vyjádření expresivity a zvýšení naléhavosti sdělení (srov. tamtéž, s. 86).

3.11 Přirovnání

Prostředkem, který je v jazykové komice pravděpodobně nejrozšířenější vůbec, je právě přirovnání. Skládá se ze tří částí: 1. to, co je přirovnáváno (A), 2. to, k čemu se to přirovnává (B), 3. vše, co je oběma členům společné (C) (srov. Dvorský, 1984, s. 122). Autor dále popisuje, že komičnost přirovnání spočívá v užití nadsázky, nadsázka samotná však podle něj při vytváření komického efektu není rozhodující (tamtéž.)

Podobně jako tomu bylo u některých výše uvedených skupin, i u přirovnání je výrazným činitelem komického zabarvení jeho neotřelost, a to nejen toho, k čemu je subjekt přirovnáván, ale i vztahu mezi jednotlivými členy. „Čím nečekanější, nezvyklejší je člen B, tím víc na sebe strhává čtenářovu či posluchačovu pozornost a provokuje ke konkrétní představě. Existence této představy je pro komický účín důležitá“ (Dvorský, 1984, s. 123). Ovšem ani v tomto případě není ke komickému efektu pouhá překvapivost členu B dostatečná. K tomu, aby tento člen dosáhl komičnosti, by si ho člověk kromě jeho překvapivosti měl významově spojovat s něčím veselým. Jedno a též přirovnání může mít v různém kontextu rozdílný efekt.

- „Cepuju je jako žito, a myslím, že se mi to daří“ (V+W 2, s. 24, V.).
- „(...) budu bánit jako požár“ (V+W 3, s. 31, W.).
- „(...) teď nevíš, kam se svým pasem jako slečinka se roupama vytahovat“ (V+W 3, s. 326, V.).

3.12 Citoslovce

Velmi specifický je písemný záznam různých zvuků v podobě citoslovcí, díky nimž si recipient může podle sluchové paměti konkrétní zvuk vybavit, představit si ho na základě svých vzpomínek. Citoslovce jsou nejčastěji využívána v uměleckém textu, kde slouží k popisu určité situace a jedinečné funkci děj zdynamizovat. Tím, že jsou citoslovce (hlavně onomatopoeia) v textu zapojeny, získává sdělení na autenticitě, a čtenáři se dokážou do popisovaného děje lépe vžít. V soukromé korespondenci se citoslovce příliš často nevyskytují, což však neplatí pro korespondenci Voskovce a Wericha, ve které jsou citoslovce přítomna. Domníváme se, že mohla sloužit jako jakási náhrada skutečného rozhovoru, díky jejich přítomnosti v dopisech si pisatelé pravděpodobně mohli představovat skutečnou promluvu svého přítele.

- „Eheu, to je ale stanice, prokristapána!“ (V+W 3, s. 322, V.).
- „(...) který praskl asi ve výši 70 kilometrů nad naší vlastní a volaje „Ratata, ratata, otevřte mi vratata!” shořel, a jedna část spadla někde v Orlických horách“ (V+W 1, s. 82, W.).
- „Hlavně esli mi uvolníš mazumu z Prahy... ha ha!“ (V+W 2, s. 144, V.).

3.14 Imperativy

V textu se opakovaně setkáváme s mnohými imperativy (často od sloves, od kterých se běžně nevytvářejí) a také s modálními prostředky, což může být způsobeno nabádavou povahou dopisů (srov. Jelínek, 2008, s. 82). Sloveso v imperativu má v některých případech archaický sufix *-ž*, jindy je zdůrazněno opakováním. Netradiční archaická podoba těchto imperativů aktivizuje čtenářovu pozornost a může vést k dosažení komického efektu, podobně jako neobvyklé podoby sloves v imperativu.

- „(...) že jsem ve vězení setrval, neboť řada vlasteneckých organizací a jedinců si řekla, šlápněmež dokavade ,he bites dust’“ (V+W 2, s. 34–35, V.).
- „Že není kontaktu než s ... no dobře, použijmež toho neutěšeného a neuspokojivého abstrakta“ (V+W 2, s. 110, V.).

- „Ale můžeš-li, strav s ním hodinku, je to fajn duch“ (V+W 3, s. 309, V.).

3.15 Obměny původních tvarů

V korespondenci V+W je několik slov, jež vznikla obměnou svých původních tvarů. Všechny mají společné to, že díky transformaci jejich podob jsou spojovány s novými asociacemi, které jsou převážně komické povahy. Tyto změny si pojmenujeme a na konkrétních příkladech ukážeme, jak výsledky jejich působení vypadají.

1. Změna podstatného jména na sloveso:

- „Rád ho hraju, ale chodit na to, to mne smrtí“ (V+W 3, s. 143, V.).
- „A to mne sere, a starostím o tebe“ (V+W 3, s. 50, V.).

2. Změna z přídavného jména na podstatné jméno:

- „(...) a že to je jedna z největších zatracenin medicíny“ (V+W 3, s. 136, V.).
- „Dokud bylo svobodno - nevadilo to příliš“ (V+W 1, s. 61, V.).

3. Změna podstatného jména na přídavné jméno:

- „Buď se mi to zdá, nebo je tomu tak, ale není nic dosti událostivého, abych ti psal“ (V+W 2, s. 264, V.).

4. Změna vlastních jmen na podstatná:

- „Dosti kázání a Libušiád“ (V+W 3, s. 106, V.).
- „(...) že by to třeba šlo skombinovat s nějakou tou Mojejádou ve Vídni s tebou, co říkáš?“ (V+W 3, s. 320, V.).

5. Změna z příslovce na podstatné jméno:

- „A vůbecna. VŮBECNO je asi nejdůležitější. VŮBECNO se může taky jmenovat BŮH - jenže pro mne je tento příliš vousatý“ (V+W 3, s. 71, V.).

- „Takhle v naší radosti nerádost (ne radosti, osle, nýbrž radosti, od slova rád) je obsažena i ta vzájemná nerádost“ (V+W 3, s. 26, V.).

6. Změna příslovce na sloveso:

- „(...) což mne subjektivně baví a kupodivuje“ (V+W 3, s. 213, V.).

7. Změna příslovce na přídavné jméno

- „Je to kupodivné, jak ta pupeční šňůra osudu mezi Janem a mnou pořád funguje - teď oba přes oceán procházíme hospodářskou krizí...“ (V+W 3, s. 175, V.).

8. Změna slovesa na podstatné jméno:

- „(...) až je to k pláči nebo podezřelina (...)“ (V+W 3, s. 23–24, W.).
- „(...) pak obvyklým zmatkem zameškanin (...)“ (V+W 3, s. 165, V.).

Protiřečení založená na syntaktické rovině

V těchto případech pisatel nejprve něco oznámí, a následně tuto informaci neguje. Tento postup se v běžné komunikaci příliš nevyužívá, i díky tomu se domníváme, že může recipientovi textu připadat komický.

- „Mně se tady vede v nynějším počasí, že se mně vlastně nevede“ (V+W 3, s. 326, W.).
- „A nic nic neznamená“ (V+W 3, s. 101, V.).

Novotvary, které jsou významovým protiřečením, docíleným pomocí předpon:

- „Přišla řeč na Hammarskjöldovu dolo-nedoloženou homosexualitu“ (V+W 3, s. 98, V.).
- „(...) i když se nená-milujou (...)“ (V+W 3, s. 69, V.).

3.16 Tropy

Mezi obrazná pojmenování řadíme jednak metonymii, metaforu, synekdochu, jednak zvláštnosti jako ironii, hyperbolu a perifrázi. „Slova obrazná mohou být pojímána i v svém pravém, původním smyslu a rčení neobrazná zase naopak ve smyslu obrazném,“ uvádí Brouk (191, s 86)

Metafora

Dvorský (1984, s. 98) uvádí, že komický účinek přeneseného pojmenování může být důsledkem dvou příčin: „(...) buď je metaforické pojmenování zvoleno na základě komické podobnosti původní představy s přeneseným pojmenováním, nebo se přenesený význam chápe coby nepřenesený (tamtéž)“. Výběr metaforického pojmenování podle něj ovlivňuje míru vtipnosti. Mezi prostředkem původním a přeneseným může existovat jisté napětí, překvapivost, nečekanost. Míra vtipnosti je pak podle Dvorského (tamtéž) závislá na často velmi těžce pochopitelných vztazích a souvislostech.

- „To jen, abych ti na ty lívance smutku, co ti lehají na prsa, jak krásně píšeš, plácnul aspoň trochu sladké marmelády, či medu“ (V+W 2, s. 30, V.).
- „Naděje, mohutný vitamin nás výtečných bláznů“ (V+W 1, s. 162, V.).
- „(...) každý z nás se rozjíždí jiným tobogánem do života“ (V+W 2, s. 17, W.).

Personifikace

Jedná se o druh metaforu, jejíž princip spočívá v přenesení významů, konkrétně v přisouzení lidských vlastností neživým věcem, zvířatům či rostlinám. Tato básnická figura se využívá převážně v uměleckých textech, vyskytne-li se tedy v soukromém dopise, stává se obvykle prostředkem humoru. To dokládají i následující příklady z korespondence V+W, ve kterých jsou neživým subjektům přisuzovány vlastnosti lidské a tyto subjekty konají lidské činnosti. Představy, které v nás tyto příklady vyvolávají, mohou být příčinou naší humorné reakce.

- „(...) tvůj dopis šel zřejmě pěšky“ (V+W 3, s. 277, W.).

- „Jenidlo, křičel jsem na tebe z lásky, což je ti doufám jasný, a z frustrace z těch pohlednic, z nichž každá mlčela o adrese (...)“ (V+W 3, s. 97, V.).
- „Pošty všude jsou vůl“ (V+W 3, s. 153, W.).

3.17 Komické slovní hříčky a vtipy

„Za slovní a jazykové hříčky v širším slova smyslu můžeme považovat takové postupy, které působí zřetelně záměrným, nápadným upořádáním jazykových prostředků, pokud při tomto uspořádání jsme schopni zjistit princip a sledovat jeho zachování“ (Dvorský, 1984, s. 163).

Vtipně mohou působit například slova a jména imitující nějaký jazyk, ale přitom mající komický význam (například rádoby ruské jméno Jakolev). Začasté se vyskytuje nepatrná obměna hlásek, při které vzniká z jednoho slova slovo jiné. K takovýmto změnám dochází většinou omylem, vlivem přeřeknutí, ale bývají využívány i záměrně, k ozvláštnění výrazu či komickému efektu. Mezi nejznámější podoby těchto hříček patří proteze, epenteze, afereze, antiteze, přidávání či ubírání kvantity a další. Tyto změny se navzájem často kombinují. Nezvyklé není ani komické vyhledávání neexistujících protějšků určitých výrazů, nejčastěji přidáváním prefixu ne-.

Další podskupinu tvoří hříčky tzv. amfibolické (srov. Brouk, 1941, s. 83) využívající dvojznačnosti, respektive mnohoznačnosti slov. Tyto hříčky se tvoří převážně pomocí homonymie a polysémie. Hlavní zdroj slovních hříček je čeština v různých jejích rejstřících. Komičnost slovních hříček závisí nejen na kontextu, ve kterém se vyskytují, ale i na zaměření, s jakým je vnímáme (blíže viz Brouk, 1941, s. 101), sám o sobě ovšem žádný výraz ani slovní spojení komické nejsou, na výsledném efektu se podílí mnoho faktorů, například to, jak je vtip podán či v jakém kontextu je vyprávěn.

- „Čas a prostor. Prostor a čas. Neboli ČASTOR čili PROČAS“ (V+W 1, s. 135, V.).
- „Ale znáš hry-hra-hro.“ (V+W 1, s. 64, V.)
- „Protože v místních hovnovinách, díky poblitice, se lze dočíst o blablابلابلahobytu a o bubububudoucnosti, hlavně západní, (...)“ (V+W 3, s. 267, W.).

K další atypičnosti, s níž se v korespondenci V+W setkáváme, patří i různě rozsáhlé syndetické i asyndetické výčty, které, jak uvádí Jelínek (2008, s. 81), umožňují „(...) podat zhuštěnou charakteristiku osob nebo jevu.“ Mísí se v nich nejrůznější funkční styly, rejstříky i cizí jazyky:

- „Bylo to k smíchu, bylo to k pláči, byla to fraška, byla to červená knihovna, byla to tragedie, nedorozumění, stesk po mládí, víno, třídní rozdíly, věčnost (...)“ (V+W 2, s. 96, W.).
- „THE LAW: Ženský jsou nepochopitelný. Ženy, milenky, dcery, matky, babičky, tchýně, paní domácí, herečky, kojny, trafikantky, kolegyně i kurvy“ (V+W 1, s. 173, W.).
- „Bolest, nemoc, choroba, chřipka, padoucnice, la maladie, la douleur, schizofrenia, tuberculosis, die Kr, 699 ankheit atd.“ (V+W 3, s. 382, V.)

3.17.1 Úsečné věty

Jiný efekt mají věty, jež jsou záměrně redukovány do velmi krátkých útvarů. Jejich úsečnost v čtenáři může vzbuzovat pocit naléhavosti, většinou jim přisuzujeme větší váhu. Autor tím, že je používá, signalizuje jejich důležitost a vážnost. Domníváme se, že v korespondenci V+W mají roli poněkud odlišnou, a to z toho důvodu, že celá korespondence je téměř ve všech směrech cíleně příznaková. Můžeme tedy říct, že v případě Voskovce a Wericha mají tyto krátké věty spíše komický efekt, protože jejich obsah povětšinou vážný není. Tento kontrast je zdrojem specifické komičnosti.

- „Mám ji hrozně rád. Je to fajn ženská. A je to děsnej mess. No ale to tak bejvá. Tak to tak ber“ (V+W 3, s. 17, V.).
- „Je to nádherná událost. Obdivuju tě. Klaním se ti. Směju se ti. Pláču nad tebou. Jsem nadšen a obrozen tebou. A zničen. Čili jsi spisovatel a činitel. Znamenáš“ (V+W 3, s. 47, V.).
- „Big shot. Overstatement! Big shit! Realismus“ (V+W, s. 166, W.).

3.17.2 Texty o cenzuře

Na několika místech v textu píše Voskovec s Werichem o potenciálním cenzorovi jejich dopisů, ve kterých ho buď přímo oslovují, nebo se o něm zmiňují. Výsledky těchto postupů mohou působit humorně, cenzor například získává různé vtipné charakteristiky, pisatelé se ho snaží zesměšnit, a tím i zlehčit fakt, že je jejich korespondence kontrolována. Dokonce se dozvídáme, že se společně domluvili na tajných signálech a kódech, které v korespondenci následně používali, aby zabránili dešifrování jejich obsahu.

- „(...) ti stručně odpovídám na tvůj stručný list z 29. května, poslaný 1. června. Šel rychle, tak se v tom zas už snad nikdo nešťourá“ (V+W 3, s. 100, V.).
- „Kdekoliv na světě (tohle přidávám pro ev. censored, dítě to oné blbosti)“ (V+W 1, s. 92, V.).
- „A teď dávej pozor! Vráťím se do Prahy 25. t. m. 1. července asi odjedu s Janou vozem do Itálie přes Vídeň. Když se mi to povede, z Vídně ti zakabeluju adresu a ty mi na ni pošleš dopis, v němž budeš moci psát bez náznaků. Napíšeš mi, co a jak si představuješ, a když bude dopis hezkej, pošlu ti to zpět a dáš to do archivu. Takže můžeš psát hned, abys se nezdržoval a hned to odeslal“ (V+W 1, s. 147, W.).

3.17.3 Grafické znázornění

Sporadicky se v korespondenci V+W setkáváme s grafickým znázorněním toho, co je dále v textu uvedeno. Děje se tak nejen za využití numerických symbolů, ale i například emotikonů. Toto ozvláštnění jistě přispívá k atraktivnosti textu.

- „(...) vono přece jen dělat na scéně srandu je
1) jednak daleko těžší než smutek,
2) druhak daleko příjemnější přes tu těžkost“ (V+W 1, s. 190, V.).
- „Ty banální dvě masky řeckého divadla - jedna s ústy tak :-) a druhá s ústy takhle :-(
-jsou banální jen proto, že jsou tak dokonale správné“ (V+W 1, s. 330, V.).

3.17.4 Inverze slovosledu

Převrácení běžně užívaného pořádku slov ve větách patří mezi další projev specifičnosti jazyka V+W. Můžeme ho považovat za jeden z rysů mluvenosti, který, jak už jsme výše uvedli, se projevuje v celé korespondenci. Tento postup aktualizace textu však nepoužívají příliš často, spíše výjimečně.

- „To by se mi i vyplatilo psát další knihy třeba i“ (V+W 2, s. 146, V.).
- „Nebo hry, které jsou na USA příliš nezvyklé porad ještě“ (tamtéž).
- „Pošty všude jsou vůl“ (V+W 3, s. 153, W.).

3.17.5 Metatextovost

Jiným ozvláštňením textu je písemné vyjádření toho, co pisatel současně dělá, a to pisatelem samotným. Běžně se tyto informace ve sdělení neuvádí, protože je považováno za samozřejmé, že čtenář je schopný si je vydedukovat sám. Jejich využití v korespondenci V+W tedy můžeme považovat za další odlišnost od běžně užívané podoby písemných projevů. Jsme přesvědčeni, že všechny odchylky od standardních postupů mohou způsobovat humorné reakce.

- „Největší sranda je, že to je stejně všechno akademický, protože co já píšu v presentu, ty už čteš v plusquamperfektu - ten kabel, co ti teprve pošlu (futurum), je pro tebe už teď starej a zatím, co ty to čteš v Ulici Elišky Peškové, já už jsem v Perry Street tohle dávno napsal, a doufám, že už tu ani nebydlím (...)“ (V+W 1, s. 11, V.).
- „Tak a teď ti napíšu teprve dopis!“ (V+W 1, s. 83, W.).
- (...) Taky to byl chudák a já byl takovej vůl. A měsíček tak krásně svítí a ty si ty nohy ne a ne umejt. Konec závorky.) (V+W 3, s. 316, V.).

3.17.6 Estetizace

To, že je jazyk korespondence V+W bohatý a využívá velkého množství funkčních stylů, dokazuje i zapojení prostředků uměleckého stylu, záměrně dovedených ad absurdum. Například Jan Werich takto popisuje zážitek, který jinak není nikterak výjimečný, avšak

využitím netradičního způsobu vyjádření se stává silně příznakovým a působí v textu jako kontrastivní prvek.

- „Na celém nebi byla záře růžová. A to již má manželka se nahýbala z druhého okna a můj pes vyl. Sousedstvo vyhlíželo rozespale a bylo tisíce dohadů a nadějí, neb někteří lidé jsou zlí“ (V+W 1, s. 81, W.).

3.17.7 „Autocitát“

Přítomnost „autocitátu“, tedy citování sebe sama, je velmi atypická. Bývá zvykem, že citujeme někoho jiného, nejčastěji nějakou významnou osobnost. Citování sebe sama a explicitní vyjádření této činnosti je velmi netradiční a působí komicky. V následujícím příkladu můžeme vidět, že forma, kterou pisatel zvolil (píše, že se mu „naskýtá auto-citát“), tento komický efekt ještě umocňuje.

- „Čili naskýtá se auto-citát: ‚Tohle přece není žádný bydlení‘“ (V+W 1, s. 162, V.).

3.17.8 Zkratky a jejich přetváření

Své využití mají i zkratky, které jsou v korespondenci místy aktualizovány a pozměňovány. Tyto obměny svými konotacemi mohou způsobovat humornou reakci recipienta. Za hlavní příčinu takovéto reakce pokládáme fakt, že zkratky bývají nadužívány, především v úředním vyjadřování. Užijí-li se tedy v kontextu, kde se běžně abreviace příliš často nevyskytují, výsledným efektem této změny pak může být pobavení čtenáře. To se ještě umocní, pokud je zkratka přetvořena nebo pokud zastupuje slova mající komický význam. V korespondenci V+W existují i zkratky parodující jiné, již existující. U takovýchto abreviací absentuje jejich původní funkce zastoupit nějaká slova, získávají funkci novou, aktualizací. Vesměs jde o humorné jazykové hříčky, které mají za cíl pobavit čtenáře (adresáta).

- „USA se mezitím stane kamarádkem s SSSSSSR, a to zase naopak se spřátelí s DBR, která nám nabídne úvěr, který nebudeme smět přijmout, protože DDR to nedovolí a Kreml prohlásí, že se nikdy nevměšuje, a já budu musit mít pas, když pojedu do Roudnice“ (V+W 3, s. 31, W.).

- „Mezitím došlo k 41. výročí VPR = iniciálky rovněž znamenají VPRdeli - což je další důkaz obojakosti osudu lidského“ (V+W 2, s. 442, V.).
- „Nashle, douf. brz. Uct. rukul. a obj. (ne objem, nýbrž objeti)“ (V+W 2, s. 167, V.).

3.17.9 Pozměněná jména pomístní

Další skupinou slov, kterou uvedeme, jsou názvy míst a měst. Nejčastěji bývají modifikována označení, které nejsou původem česká, a autoři tak mohou při zápisu využít hru s jejich zvukovou podobou. Pro korespondenci V+W je typické, že původcem těchto slov byl především Jiří Voskovec:

- „(...) v Novjorku“ (V+W 3, s. 16, V.).
- „Nový Jorkov“ (V+W 3, s. 326, V.).
- „V Holých Vodách“ (V+W 3, s. 88, V.).

3.17.10 Změna rodu

Výjimečně můžeme narazit i na změnu rodu subjektu, jejímž důsledkem může být pobavení čtenáře, který tuto záměnu neočekává.

- „(...) je nejvyšší čas, abych já, bába poslice, se ozvala“ (V+W 1, s. 84, V.).
- Zatahal jsem za tu ‚b‘ páčku jako za nos a umoudřila se, blbec blbej“ (V+W 3, s. 97, V.).
- „Můj milý člověče vzdálená“ (V+W 3, s. 174, W.).

3.17.11 Opakování a stupňování

V níže uvedeném příkladu se setkáváme s několikerým opakováním jednoho slovního výrazu. Tento výraz je stupňován, a to odlišným důrazem, který je na něj kladen pomocí specifického větného vyjádření (nejprve je součástí delšího větného celku, poté působí jako samostatný větný člen a nakonec je zdůrazněn větou zvolací). Tento postup je velmi netradiční a přitahuje svou neobvyklostí čtenářovu pozornost.

- „(...) celou noc, teď trochu mrzne, je to nepěkné. Nepěkné. Nepěkné!“ (V+W 3, s. 31, W.).

Kromě tohoto příkladu můžeme uvést i další příklady opakování a stupňování:

- „Shit! A ještě jednou SHIT! Furt lepší bejt velkej, silnej a nespravedlivej, než malej, posranej, ale spravedlivej a ublíženej. Shit“ (V+W 3, s. 32, W.).
- „Pak je tu ještě jedna rada. Nemysli.
Když myslíš, tak nemluv,
když mluvíš, tak nepiš,
když píšeš, tak nepodepiš,
a když podepíšeš, tak se nediv“ (V+W 3, s. 379, W.).

3.17.12 Scénické poznámky

Voskovec s Werichem byli mimo jiné především divadelní herci, pravděpodobně z tohoto důvodu do svých textů často zapojovali i scénické poznámky, instruující jak má čtenář uvedenou „repliku“ správně vyslovit, případně co má u jejího pronesení dělat. Protože je tento prostředek neadekvátní prostě sdělovacímu funkčnímu stylu, může jeho užití v dopise přispívat k humornosti celkového projevu.

- „Ph-ardon me. (S říhnutím. Zeptej se Jany, zda se pamatuje, jak já a ona jsme na sebe vzájemně krkali, zároveň říkající P-aaahh-don me, k naprostému hnusu obou jejích rodičů.)“ (V+W 1, s. 338, V.).
- „Chci, aby mi Dilie okamžitě (ale hned; vyslov jako moje matka) podepsala smlouvu, co mi dluží, a abyste mi zabezpečili práva na využití Švejka v rámci toho, co jsem shora naznačil“ (V+W 2, s. 363, V.).
- „Víš hovno, veď, Jeněko - 'aaa? (vyslov dle Ježka.)“ (V+W 1, s. 74, V.).

3.17.13 Čísla

Do svých dopisů Voskovec s Werichem s hravostí zakomponovali i numerické symboly. Nápadně komicky působí jejich užití především v těch případech, kdy běžně bývají vypisovány slovně (dobrým příkladem je fráze „ostošest“, kterou pisatelé zapsali numericky).

- „Jana je zejtra 23. Haas píše: ‚za měsíc mi bude 83. Stárnu rychleji než okolí a když to půjde takhle dál, bude mi za dva roky 112‘. Vůl. Mně už je 112!“ (V+W 1, s. 170, W.).
- „Píšu, jak můžu (a jak slyším) - můžu taky, jak slyším - a slyším taky hůř... hraju o 106, a co uhraju, bude uhraný“ (V+W 3, s. 245, V.).
- „(Je mi přesně 64 - což je zároveň hrůza a nesmysl. Zdá se mi, že je mi asi 19 nebo 47. Nebo 2. Nic nevím a chci žít ještě 100.)“ (V +W 3, s. 46, W.).

3.17.14 Adverbium pochopiteliter

V korespondenci V+W se frekventovaně setkáváme s výrazem „pochopiteliter“, což je autentická slovní hříčka znamenající „pochopitelně“. Latinská adverbialní přípona „iter“, kterou se z adjektiva udělá příslovce, je v tomto výrazu navíc, slouží jako ozvláštňující prvek. Tento výraz prý kdysi zavedl Josef Winner (nyní newyorský dr. Joe Winn), dadaista a bývalý divadelní lékař Osvobozeného divadla. Tato podoba slova se vyskytuje pouze v prvních dílech souhrnného vydání korespondence V+W, tedy v letech 1949–1962.

- „Všechny tvé dcery zdravím, Ann pochopiteliter také, osedlej a jeď k papírníkovi“ (V +W 1, s. 70, W.).
- „Pochopiteliter, to můžeš pozorovat na tomto dopisu, který, jak sis patrně všiml, jest psán na zkušebních proofs fotografií do mé knížky o Itálii“ (V +W 1, s. 254, W.).
- „Je samozřejmé, že o běžný komfort se ti postaráme sami - někde spát budeš moci vždy a žrát s námi taky pochopoliter můžeš“ (V +W 1, s. 292, V.).

3.17.15 Spojení „nejlepší mužskej“

Na několika místech třetího svazku společné korespondence o sobě Jiří Voskovec a Jan Werich píší, že je podle nich ten druhý „nejlepší mužskej“, toto spojení, které je velmi expresivní a silně citově založené, obměňují v různých variacích. Domníváme se, že čtenář obvykle takovýto projev intimnosti (typický spíše pro oslovení muže jeho ženou) mezi

dvěma přáteli neočekává, pravděpodobně ho vnímá jako další odlišnost od standardní podoby dopisu.

- „To víš, že jsi nejlepší mužskej, kterého jsem na světě potkal“ (V +W 3, s. 321, W.).
- „Někdy mi dělá starost, jestli se ještě uvidíme, a chtěl bych pro přesnost, abys měl černý na bílým, že jsi vždycky byl a že jseš nejlepší mužskej, kterýho jsem v životě potkal“ (V +W 3, s. 379, W.).
- „Dnes k tomu jen připíšu: JSI MŮJ NEJLEPŠÍ MUŽSKEJ NA SVĚTĚ!“ (V +W 3, s. 437, V.).

3.18 Odchylky od pravopisné normy

Komika písemných záznamů pramení mimo jiné i z prohrěšků vůči pravidlům pravopisu či zvláštní úpravy textu. Hlavní druh komických záznamů tvoří záznamy, které se odlišují od pravopisné normy dnes platných a uznávaných pravidel. Za nespisovné lze tedy považovat všechny odchylky od dnešního úzu, tedy i text psaný podle starých pravidel, již neplatným pravopisem. Mezi další druhy komických záznamů patří nepochybně i text odporující ortografickým normám (například fonetický přepis mluvy). Komicky působit mohou i nejrůznější jazykové reformy (používání pouze „y“ i v místech, kde má být „i“). Výsledkem těchto změn může být záměna významu slov (srov. například pil x pyl, obětí x objetí).

Invence v českém jazyce a aplikování nejrůznějších podob slov, která se vymykají normám spisovné češtiny, jsou pro jazyk korespondence V+W velmi typické. Není výjimkou, že se při čtení dopisů této autorské dvojice setkáváme s mnohými prohrěšky proti gramatice a rétorice. Toto vymyšlení si nových a nespisovných podob, které jsou v rozporu s ortografickou normou, není projevem pisatelovy ngramotnosti. Domníváme se, že veškeré tyto projevy lze považovat za další z jazykových hříček, alespoň nám to tak vyplývá z celkové povahy dopisů, jež jsou psány často s nadsázkou a „zasyceny“ snahou odlišit se. Možnou příčinou „schválností“ zaměřených proti normě spisovné češtiny může být pravopisná reforma, kterou Voskovec jakožto emigrant odloučený od své rodné země

těžce nesl. To dokazují i následující příklady, ve kterých se o této reformě explicitně zmiňuje:

- „Váš optymýsta (nový pravopys)“ (V+W 2, s. 14, V.).
- „Píšu každý týden do „Literárních novin“ „J. W. A Labyrinth světa“ o Itálii (podle nového pravopisu Itálie, Kahíra, million, ať jdou do prdelee!) tedy o Itálii a vůbec“ (V+W 1, s. 165, V.).
- „Ten inkoust je pak zoufalým pokusem o náhradu bezkrevnosti - o zbarvení životnosti a bujnosti v soumraku umrzlé resignace, (totiž resignace, že ano? či dokonce rexignatse - mne to jakožto starodružníka už plete, ty pravopysné refórmij)“ (V+W 1, s. 155, V.).

3.18.1 Metateze hlásek

Místy se v korespondenci objevuje vzájemná změna polohy hlásek, ke které dochází zejména v mluvených projevech, pro písemnou komunikaci je velmi netypická. Jak dokazují následující příklady, docházelo k těmto záměnám záměrně, a to s cílem text aktualizovat.

- „Poslouchám radium a vrtím hlavou. Všude jsou konference a výsledek jsou proLHÁŠENÍ (tam mi to písarka v dopise zvorala)“ (V+W 3, s. 2, W.).
- „Kdyby mi bylo v halvě (halva je skutečně to, co já mám místo hlavy, tak to neopravuj) jasněji, nebyl bych v takovém messu a nemusel bych ho cítit“ (V+W 1, s. 18, V.).

3.18.2 Změny v kvantitě hlásek, znásobení

Příznakovým jevem se stávají některé změny v kvantitě hlásek, a to buď jejich dloužení v místech, kde to není obvyklé, či naopak krácení tam, kde má být samohláska dlouhá. Díky těmto atypickým variantám běžně užívaných slov se může stát text pro čtenáře humorným.

- „Budu dědek, alkoholík na smrt, v nemocnici, jakýsi švec-filosof“ (V+W 2, s. 25, V.).
- „Ujel jsem do Italie. Italie bez slunce a bez turistů“ (V+W 3, s. 94, W.).

3.18.3 Znásobení hlásek

Podobně jako u výše uvedených výrazů, u kterých došlo ke změně kvantity samohlásek, může být komickým jevem znásobení hlásek několikrát po sobě:

- „Pozdravuj Kristýnku svědomitě, áááno“? (V+W 3, s. 153, W.).
- „Poslal jsem Trägerovi na jeho úpění jednostránkový dopis na téma JJJubilea VVVVestpocketky a dovolil mu jej otisknout“ (V+W 2, s. 345, V.).
- „Tě BbBbbůch, Jenidlo“ (V+W 2, s. 207, V.).

Velmi vtipně může působit psaní českých slov podle pravidel cizího pravopisu (srov. Brouk 1941, s. 107). „Nepatříčná, cizí transkripce umožňuje pak rovněž dávat cizincům zcela česká jména (...)“ (tamtéž).

- „Pepík mi taky říkal o Hovnomajstrovi, inu, povidá najednou, „sedí mi tady a vypráví, jak to bylo vlastně s Cubou“ (V+W 2, s. 15, W.).
- „Slyším, že Hovnomajstr byl trefen infarktem“ (V+W 1, s. 249, V.).

Všechny výše uvedené podoby záznamů jsou komické samy o sobě, ale častěji bývají užívány k zpestření textu, který je již specifický svou stylizací nebo svým obsahem (bliže viz Brouk 1941, s. 110).

3.19 Frazémy v korespondenci V+W

Obliba frazémů a idiomů je u obou pisatelů nesporná, objevují se v textu velmi často, v různých transformacích, dokonce přejaté z několika jazyků. Není tedy divu, že nezůstala bez povšimnutí – dominantní roli idiomů v korespondenci stručně popsali Jana a Bohuslav Hoffmanovi ve své studii již v roce 2007, tedy v roce vydání 1. svazku Korespondence V+W. Hoffmannovi se zde pokusili idiomy a frazémy rozebrat, zkoumali způsoby, jak dvojice své frazémy vytvářela a aktualizovala. Pro přehlednost si níže jednotlivé druhy frazémů excerpované z korespondence rozdělíme do podskupin, z nichž každou charakterizujeme a následně uvedeme konkrétní příklad.

3.19.1 Neutrální frazémy

„Oba pisatelé dopisů s naprostou samozřejmostí užívají množství nejrůznějších českých frazémů, které mají rozdílnou provenienci, ale z hlediska dobového úzu (většinou i současného) je lze považovat za víceméně neutrální“ (Hoffmannová – Hoffmann, 2007, s. 104). I při obvyklém využití frazémů se může projevit jejich relativní vtipnost, například zapojí-li se trefně a originálně do určité větné struktury. Slouží také jako častý prostředek k upoutání pozornosti, k oživení nebo při snaze o srozumitelnost a názornost.

- „A teď se měj dobře a klidně a neztrácej nadějí a neklesej na mysli. Klesati na mysli je hezkej vejraz, ale nemá se to dělat, neb to nikam nevede, jak ví každý trošečník“ (V+W 3, s. 207, V.).
- „Kdyby tvá odpověď byla neurčitá, či na dlouhý lokte, věděl bych, že mne tahaj za nohu a musel bych dělat honem něco jinýho“ (V+W 2, s. 60, V.).
- „Často si o vás povídáme neb, jak již Vojta Fingerhut-Náprstek pravil: Co srdce pojí, moře nerozdvojí“ (V+W 1, s. 84, W.).

K neutrálním můžeme zařadit i spojení, které se zdá být jejich jakýmsi zaklínadlem na všechny těžkosti a složitosti lidského života: neztratit glanc, vyskytující se v jejich korespondenci ve vysoké míře.

- „Tvůj památný broadcast o tom neztratit glanc atd. byl skvostný“ (V+W 2, s. 462, V.).
- „Neztratit glanc, neztratit víru v lidi, v sebe, v život“ (V+W 1, s. 145, W.).

3.19.2 Aktualizované frazémy

Velmi často se můžeme v korespondenci setkat s frazémy specificky upravenými a humorně aktualizovanými, které vznikly díky vynalézavosti a tvořivosti obou pisatelů. Pro tyto idiomy je charakteristické, že určitá jejich část je účelně obměněna slovy jinými, než která se v daném spojení běžně užívají. Stává se, že u některých idiomů nechali pisatelé i jejich vysvětlení, viz například „Býti zavázán“ je zajímavý idiom, že jo? Skoro,

jako kdyby si lidi nevěřili, že pouhou vděčnost kdy dodrží – a musej´si z toho udělat přivázaný otroctví.“ (V+W 2, s. 67, V.) Jelínek (2008, s. 81) si všiml, že Voskovec v některých případech operuje s anglickým idiomem, ale tuto operaci provádí česky, což lze demonstrovat např. na Voskovcově psaní:

- „Sice zase říkáš, že to není tvůj „cup of tea“ – ale aspoň ten čaj tentokrát nevylejváš – nýbrž spolkněš“ (V+W 2, s. 89, V.).
- „(...) jelikož prostě odmítáš mi cokoliv sdělit, musí hora k myši neboli porodit Mohameda“ (V+W 1, s. 194, V.).
- „Pozdě bycha pronásledovati“ (V+W 3, s. 309, V.).

Úmyslné tvarové záměny:

- „Taliáni, to je jiný espresso!“ (V+W 2, s. 19, V.).
- „Tedy, vítám tě domů na Kampu podle mého oblíbeného přísloví: Všude dobře - doma nejhůře“ (V+W 2, s. 19, V.).

Oblíbili si je natolik, že je i vzájemně prostupují a kontaminují:

- „Mně se vám po vás stejská jak nahýmu v hrsti až je pytel na střeše - a mám při tom takovej jasnej pocit, že všechno dobře dopadne“ (V+W 1, s. 21, V.).

3.19.3 Knižní a archaické frazémy

U frazémů a idiomů, které současný uživatel jazyka vnímá jako knižní a archaické, bychom měli brát v potaz, že od doby, kdy byly tyto dopisy napsány, uplynulo již více než půl století. Některé z nich tedy v době jejich vzniku nemusely být natolik příznakové, jak je můžeme pocítovat dnes. Avšak i tyto zdánlivě knižní frazémy nejsou původní, V+W je totiž tvořili sami a užívali je s ironickou intencí. Jako příklad nám mohou posloužit následující ukázky:

- „Až dostaneš toto písmo, vsedni na kůň a jed' si koupit papír, písátka a známku, vrať se, koně ani neodsedlej, a ihned napiš dopis na adresu v levém rohu tohoto svítku, moje jméno napsav ovšem do záhlaví. Pak vsedni na kůň a cválej na křižovatku (...)“ (V+W 1, s. 69, W.).

- „Ale nasral či nenasral, myslím, že je podnětem k přemýšlení a věřím, že každé přemýšlení nese ovoce a je semenem čínorodného hemžení“ (V+W 1, s. 55, V.).

3.19.4 „Ateistické“ frazémy

Pokud jde o frazémy běžně spojované s Bohem či křesťanstvím (jako jsou: Pane Bože! Či: Chraň Bůh!), adaptovali je často nejen na pohanské božstvo, ale i na jiné entity: „Ne, že bych, chraň pánbůh, totiž chraň Příroda! se chtěl k něčemu přirovnávat“ (V+W 1, s. 199, V.).

Jiří Voskovec několikrát použil místo spojení „zaplat’ pánbůh“ variantu „zaplat’ Dionýsovi“: „Tenth Man‘ - zaplat’ Dionysos - pokračuje v kariéře smash-hitu“ (V+W 1, s. 210, V.). K němu se obrací i v jiných případech: „Jinak dcery mé prospívají náramně, za což jsem Dionýsovi i Afroditě z hloubi srdce i střev vděčen“ (V+W 1, s. 202, V.).

3.19.5 Vulgární frazémy

Vulgarismy obecně jsou pro korespondenci V+W příznačné. Jak ale uvádí Hoffmannová – Hoffmann (2007, s. 106): „(...) nejde o ‚sprostá slova‘, ale o přirozenou součást jejich hluboce osobního, privátního, po řadu desetiletí formovaného a sdíleného idiolektu.“ Mnoho frazémů je založeno na slovese „srát“ a jeho odvozeninách:

- „TV neobyčejnou sračku, která má třináct půlhod. dílů“ (V+W 3, s. 62, Z.).
- „Co budeme dělat s tou zasranou deskou pro Pilaře?“ (V+W 3, s. 144, V.).
- „Hračky sračičky“ (V+W 3, s. 351, V.).

Nejfrekventovaněji se vyskytuje spojení „neposrat se“, které se stává jejich jakousi „mantrou“:

- „Piš - klid - rozvahu - a neposrat se“ (V+W 1, s. 13, V.).
- „Zdeničko, klid, rozvahu a hlavně se neposrat, jak zní to staré rčení“ (V+W 3, s. 446, V.).
- „(...) ale že jsem výtečné mysli a že vím, že všechno dobře dopadne a že se neposereme“ (V+W 1, S. 12, V.).

Mezi další častá spojení patří i ta, která jsou založena na slovech „prdel“, „řít“ a jejich variacích:

- „Tě prdel“ (V+W 1, s. 19, V.).
- „Já jsem rád, žes byl nebo snad ještě jsi v pořádný civilní nemocnici, kde tě nerozmazlujou a nelezou ti do řitě, (...)“ (V+W 3, s. 190, V.).
- „(...) a z prdele se ti může kouřit (...)“ (V+W 2, s. 111, V.).

3.19.6 Kombinované frazémy

Příznačné je, že jsou fráze cizího původu spojovány s českými vulgarismy, což tvoří výrazný kontrast „vysokého s nízkým“ působící komicky:

- „Máš cestu volnou, aby ses to pokusil zařídit, nebo abys mi napsal obratem, abych ti vylízal prdel. Tertium non datur“ (V+W 1, s. 138, V.).
- „V té souvislosti opakuju, že ceterum autem censeo - mne sere, že tu sedím a že to vláda nepoužije, aby mne pověřila nějakým melouchem“ (V+W 1, s. 22, V.).
- „Ceterum autem Censes, že Kadár je smrad“ (V+W 2, s. 384, V.).

3.19.7 Fiktivní frazémy

Kromě výše zmíněných typů frazémů uvádíme ještě poslední, velmi specifický druh. Jedná se o smyšlené citáty, které dvojice označovala jako „známá přísloví“, a to rozličného původu – například srbského, arabského, perského či baskického. Je problematické zjistit, zda jsou tato údajná přísloví fiktivní či nikoli, ale vzhledem k tomu, že sám Voskovec v jednom z dopisů oznamuje, že si vymyslel perské přísloví, domníváme se, že i velká část ostatních je také jejich vlastní.

- „Život buduje homoli hořkosti - láska kostku cukru“ (Srbské přísloví)“ (V+W 1, s. 249, V.).
- „(...) neboť ,neslibuj husí sádlo, dokud nemáš šišky““ (Arabské přísloví z Kouřimska)“ (V+W 3, s. 149, V.).
- „Starý clown si rád zchrupne před kotrmelcem“ – arabské přísloví“ (V+W 1, s. 224, W.).

Závěr

V úvodní části práce jsme se zaměřili na charakteristiku epistolárního stylu jako takového, uvedli jsme jeho primární vlastnosti a funkce. Následně jsme se snažili charakterizovat specifickou soukromou korespondenci Jiřího Voskovce a Jana Wericha. Poukázali jsme na to, že způsob psaní těchto dvou umělců je velmi ojedinělý a netradiční a nastínili jsme projevy jejich atypičností.

Vzhledem k tématu naší práce jsme se v další kapitole věnovali humoru, komice a smíchu. Pokusili jsme se zobecnit jejich definice, nalézt jejich podstatu, zejména proto, abychom lépe pochopili, v čem spočívá komičnost určitých částí korespondence V+W. Ve shodě se zaměřením naší práce, ve které pojednáváme o psaných projevech, jsme se následně zaměřili na specifickou komiku jazykové, jejíž definici jsme aplikovali na text zkoumané korespondence a pokusili se najít a rozebrat veškeré shody a odlišnosti. Dále jsme se snažili nalézt pokud možno všechny katalyzátory způsobující komickou povahu korespondence V+W. Nejdříve jsme konkrétní projev v dopisech se vyskytující pojmenovali, poté jsme uvedli jeho základní rysy a vysvětlili jeho provázanost s komičností. Snažili jsme se nalézt důvod, proč nám (či recipientovi) při čtení V+W mohou připadat komické. Po tomto teoretickém úvodu jsme u každého druhu našli několik ilustrativních příkladů, které popsany jev demonstrovaly.

Kompozice korespondenčních listů je po stránce využití slovní zásoby českého jazyka velmi různorodá, najdeme v ní i velké množství citátů, aluzí a odkazů na společné zážitky, znalosti, které však nemusí být známé čtenáři. Z našich poznatků vyplývá, že korespondence V+W, kterou jsme se pokusili zmapovat, je natolik komplikovaně provázaná nejrůznějšími podněty předpokládající dokonalou znalost recipienta a klade tak vysoké nároky na čtenáře, že k tomu aby ji zcela pochopil, je třeba, aby všechny tyto skutečnosti znal a byl velmi sečtělý. Humor V+W v tomto ohledu vyžaduje bohaté vědomosti čtenáře. Značné ochuzení například znamená neznalost angličtiny nebo kontextu starší společné práce těchto dvou autorů, které mohou značně zkomplikovat pochopení některých komických prvků.

V práci jsme popsali různé projevy komiky, jež se v korespondenci V+W vyskytují. Mezi nejfrekventovanější můžeme zařadit směšování výrazů z odlišných stylových vrstev

do jedné věty, dále pak zapojování příznakových slov, například vulgarismů či archaismů, a napodobování kvalit úředního jazyka. Naopak věty, které jsou psány neutrálně, se v korespondenci vyskytují velmi zřídka.

Při zkoumání korespondence V+W jsme pozorovali podobnost i odlišnost jejich autorských stylů. Na základě této analýzy můžeme tvrdit, že styly Jiřího Voskovce a Jana Wericha jsou si velmi podobné, téměř až vzájemně se napodobující. Všechny specifické ozvláštňující prvky najdeme shodně u obou pisatelů, nikoliv však ve stejné míře. Konkrétně u Jiřího Voskovce je velmi patrná dadaistická hravost, také výrazná snaha ozvláštnit text, experimentovat s jazykem a jeho možnostmi. Totožnou tendenci spatřujeme i v dopisech Jana Wericha, avšak pokud jsme porovnali míru, v jaké se tyto tendence projevují, zjistili jsme, že jednoznačně převládají u Voskovce. Projevují se například znásobováním několika hlásek za sebou, rýmováním, inverzí slovosledu či psaním určitých výrazů kapitálkami. Různost autorských stylů se projevuje rovněž tím, že Voskovec užívá častěji anglicismy ve své původní podobě, na rozdíl od Wericha, který anglicismy ve většině případů počesťuje.

Jak jsme již uvedli v úvodu, počet dopisů Jiřího Voskovce Janu Werichovi je výrazně vyšší a jeho dopisy jsou obsáhlejší. Z tohoto důvodu se v naší práci příklady z jeho dopisů psaných Werichovi vyskytují častěji a k tomu přispěl i fakt, že Voskovcův autorský styl se zdá být hravější, projevuje větší sklon ke komičnosti, je charakteristický svou vynalézavostí a tvořivostí, invencemi nejen v českém jazyce, ale i v jazycích cizích. Voskovec ve svých dopisech používá množství deminutiv užitých buď přímo ve vztahu k Werichovi, nebo i jiným subjektům. Tato skutečnost vytváří jisté komické ozvláštňení a vede k jazykovému novátorství, které je však vlastní oběma pisatelům. Frekventované zapojování úsečných vět je rovněž charakteristické především pro Jiřího Voskovce.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Kristýna Petříková

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název práce: Komické prvky v korespondenci Voskovce a Wericha

Anglický název: Features of comic in Voskovec and Werich's correspondence

Jméno vedoucího práce: Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Počet znaků: 123 264

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 34

Klíčová slova: jazyková komika, korespondence, Voskovec, Werich, epistolární styl, humor, ironie

Key words: language comic, correspondence, Voskovec, Werich, epistolary style, humor, irony

Shrnutí

Bakalářská práce analyzuje prvky jazykové komiky v korespondenci Jiřího Voskovce a Jana Wericha, uveřejněné ve třech svazcích v letech 2007–2008. Práce pojednává o podstatě komiky, humoru a ironie a zaměřuje se především na komiku jazykovou. Autorka práce sleduje specifika autorského idiolektu obou autorů, porovnává shody a odlišnosti u každého z nich a zkoumá, čím se jejich soukromá korespondence odlišuje od běžného standardu. K jednotlivým druhům projevů komiky přiřazuje ilustrativní příklady a popisuje, čím mohou být pro recipienta komické.

Resumé

The thesis analyzes the elements of language comics in Voskovec and Werich's correspondence, published in three volumes in 2007-2008. The work deals with the fundamental of comic, humor and irony, and focuses primarily on the comic language. The author also monitors the specifics of idiolect of the authors, compares the similarities and differences in each of them and examines how their private correspondence differs from the normal standard. To the individual types of expressions comic, the author affiliates the individual types of comic expressions with the illustrations and then describes what may be comic for the recipient.

Seznam zkratek

V+W – Jiří Voskovec a Jan Werich

V+W 1 – 1. svazek korespondence Jiřího Voskovce a Jana Wericha

V+W 2 – 2. svazek korespondence Jiřího Voskovce a Jana Wericha

V+W 3 – 3. svazek korespondence Jiřího Voskovce a Jana Wericha

Seznam pramenů a literatury

Primární literatura:

VOSKOVEC, Jiří - WERICH, Jan. Korespondence. I. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. 352s s. ISBN 8073040751.

VOSKOVEC, Jiří - WERICH, Jan. Korespondence. II. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. 504 s. ISBN 978-80-7304-085-7.

VOSKOVEC, Jiří - WERICH, Jan. Korespondence. III. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2008. 512 s. ISBN 978-80-7304-093-2.

Sekundární literatura:

BEČKA, Josef Václav. Komika a humor v jazyce. Naše řeč. 1946, roč. 30., č. 4–5, s. 71–78.

BEČKA, Josef Václav. Komika a humor v jazyce. Naše řeč. 1946, roč. 30., č. 6–7, s. 111–120.

BERGSON, Henri. Smích. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1993. 91 s. ISBN 80-206-0404-9.

BORECKÝ, Vladimír. Imaginace, hra a komika. 2., rozš. a opr. vyd., (v Tritonu 1.). V Praze: Triton, 2005, 347 s. ISBN 80-7254-503-5.

BORECKÝ, Vladimír. Teorie komiky. Vyd. 1. Praha: Hynek, 2000, 210 s. Dílna (Hynek). ISBN 80-86202-65-8.

BROUK, Bohuslav. Jazyková komika: (estetická studie). Praha: Václav Petr, 1941, 120 s.

DVORSKÝ, Ladislav. Repetitorium jazykové komiky. Praha: Novinář, 1984, 205 s. Knihovnička Novináře.

HOFFMANNOVÁ, Jana a Bohuslav HOFFMANN. Frazémy a idiomy v korespondenci V+W. In: MOLDANOVÁ, Dobrava a Mieczysław BALOWSKI. Co všechno slovo znamená: Sborník příspěvků věnovaných profesorce PhDr. Marii Čechové, DrSc. UJEP: Ústí n. Labem, 2007, s. 103–111.

HOFFMANNOVÁ, Jana. Hra s jazykem a její časový rozměr. In: Hra, věda a filosofie: Sborník příspěvků. Praha: Filosofia, 2006, s. 163–169.

JELÍNEK, Milan. Styl beletrizované korespondence mezi Janem Werichem a Jiřím Voskovcem (Komentář ke Korespondenci I. a II). In: Jazyk a jeho proměny. Prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu. Brno: Host, 2008, 272 s., s. 70–85. ISBN: 978-80-7294-301-2.

LEECH, G. N. Principles of pragmatics. London – New York 1983.

MOCNÁ, Dagmar a kol. Encyklopedie literárních žánrů. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X.

NEKULA, Marek. Pragmalingvistická interpretace ironie. In: Slovo a slovesnost. 1990, č. 51, s. 95–110.

NEKULA, Marek. Signalizování ironie. In: Slovo a slovesnost. 1991, č. 52, 10–20.

PASTYŘÍK, Svatopluk. Vlastní jména jako prostředky humoru v literatuře a komunikaci. In: Češtinář: Zpravodaj Katedry českého jazyka a literatury Univerzity Hradec Králové. 1. vyd. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové. Ústav českého jazyka a literatury, 2006/2007, č. 4, s. 109–113. ISSN 1211-6874.

PYTLÍK, Radko. Fenomenologie humoru aneb Jak filozofovat smíchem. Praha: Emporius, 2000. 119 s. ISBN 8086346048.

PYTLÍK, Radko. Malá encyklopedie českého humoru. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982. 273 s.

SVOBODOVÁ, Jindřiška. My a oni v korespondenci V+W. In: Ty, já a oni v jazyce a v literatuře, Ústí nad Labem 2008, s. 231–244, ISBN 978-80-7414-131-7.

TROST, Pavel. Jazyk ironie. Slovo a slovesnost: Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka založený v roce 1935 Pražským lingvistickým kroužkem. 1997, roč. 58., č. 2., 81–85.

STENDHAL. O smíchu: úvahy o umění a společnosti. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1958. 132 s.

VOSKOVEC, Jiří a Jan WERICH. Humor na scéně a jeho chemie. In: Avantgarda známá a neznámá. Sv. 2, Vrchol a krize poetismu 1925-1928. Vyd. 1. Praha, 1972, s. 632–639.

VOSKOVEC, Jiří, ed. Klobouk ve křoví: výbor veršů V + W (1927-1947). 3. vyd., v MF 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. 274 s. ISBN 80-204-0595-x.

WERICH, Jan. Jan Werich vzpomíná... vlastně Potlach. Vyd. 3., v nakl. Hynek 1. Praha: Hynek, 1999. 263 s. Imago; sv. 3. ISBN 80-86202-49-6.